

GLAGOLJSKE MORALNO-KAZUIISTIČKE ODREDBE NINSKIH BISKUPA, 17. I 18. ST.

Grozdana FRANOV-ŽIVKOVIĆ
Zavod za povijesne znanosti HAZU u Zadru
Zadar, Hrvatska

UDK: 003.349(497.5)“16-17“
Izvorni znanstveni rad
Prihvaćeno: 8. siječnja 2015.

Crkva je imala veliki utjecaj na svakodnevni život ljudi kroz sakramente, propovijedi, učenje vjeronauka, svete mise, bratovštine, ali i kroz moralno-kazuističke odredbe koje su svojim svećenicima slali biskupi. U radu ćemo prikazati devet moralno-kazuističkih odredbi iz kraja 17. i početkom 18. stoljeća nastalih u ninskoj biskupiji. Dokumenti prikazani u radu pisani su glagoljskim kurzivom te kurzivnom bosanicom (hrvatskom ćirilicom).

Gljučne riječi: moralno-kazuističke odredbe, kurzivna glagoljica, kurzivna bosanica (hrvatska ćirilica), 16. i 17. st.

Moralno-kazuističke odredbe koje su s vremena na vrijeme svojim svećenicima slali biskupi, uglavnom prije ili poslije vizitacije, imale su velik utjecaj na svakodnevni život ljudi. Ove moralno-kazuističke odredbe imale su za cilj oblikovanje i rast vjerničkog života, posebno su bile usmjerene na tzv. popularnu religioznost, odnosno protiv upražnjavanja poganskih običaja u svakodnevnom životu.¹

Sa zadarskog područja sačuvana su dva glagoljska kodeksa iz moralne teologije, oba se nalaze u Arhivu HAZU u Zagrebu. Jedan je s područja Brbinja,² a drugi iz Sali.³ U Arhivu HAZU je sačuvana i jedna moralno-teološka odredba (ispovjedni slučajevi, *rezervirani kazii*) Zadarske nadbiskupije, koja se sastoji od

¹ Petar RUNJE, *Duhovni život na zadarskim otocima u kasnome srednjem vijeku*, Gradska knjižnica, Zadar, 2008., 30: *Nesumnjivo je među vjernicima prisutna i tzv. popularna religioznost, koja je tu i tamo mogla sadržavati i tragove poganskih tradicija, pa čak i iz vremena pretkršćanskoga razdoblja Hrvata. Isto je tako važno ne dijeliti nadnaravnu religioznost od popularne jer su i jedna i druga stvarale jedinstvenu cjelinu u čijem ozračju živi srednjovjekovni čovjek.*

² Arhiv HAZU, sign. br. IVa93, Brbinj, *Kršćanski nauk iz moralke, XVIII. st.*, 32 lista; Vjekoslav ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, I dio, Zagreb, 1969., 213; Ivan MILČETIĆ, “Hrvatska glagoljska bibliografija”, *Starine*, XXXIII, JAZU, Zagreb, 1911., 213.

³ Arhiv HAZU, sign. br. IVa81, Sali, *Priručnik moralne teologije, 18. st.*, 44 lista; V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi*, 211, 212; I. MILČETIĆ, “Hrvatska glagoljska bibliografija”, 245.

dvadeset odredbi,⁴ te velikog broja zbornika, priručnika za ispovjednike⁵ i ostalih kodeksa koji sadrže moralističke rasprave.⁶ S područja otoka Krka sačuvano je više moralno-kazuističkih traktata i zbornika.⁷

Ovim moralističkim raspravama biskupi propisuju način na koji bi svećenici i svjetovni ljudi trebali živjeti po vjerskim (ali i po svjetovnim) načelima. Naime, ove moralne odredbe u većoj se mjeri poklapaju sa zakonskim odredbama (uspoređujući ih sa odredbama iz Zadarskog statuta).⁸ Zbog toga se i navedene kazne katkada poklapaju, a često kod pojedinih problema i težih prekršaja koje ne može riješiti crkvena vlast u pomoć priskače i svjetovna vlast (providur, knezovi, kapitan). Ovi *kazi* mogli bi pomoći vjernicima da u svakodnevnom životu donose ispravne odluke te da se ne upuštaju u teža kaznena djela, odnosno teže grijeha. Međutim, kao što ćemo vidjeti, ponekad to nije moguće s obzirom na to da su se

⁴ Arhiv HAZU, sign. br. IVa80/24: *Kazi sahraneni Prisvitlomu Arcibiskupu Zadarskomu / 1. Uboistvo povolno i ki bi činijo da se dite izvvrže / 2. Puteni grih protiva naravi i s živinom / 3. Ki uzimaju silom divstvo divoikam ili s privarom ili u našaju / 4. Čarovnici i višćice i hanavci ili ždribe među ili nepodobno žiče ili u nih svita pitanu / 5. Koi na sud u krivo se prisižu ili gdi se hoće / 6. Žene dicu uza se ligaući prvo godišća / 7. Oni koji s običajem Boga pćuju i beštijaju / 8. Bludnici očiti i poznani / 9. Oni koji bi sagrišij puteno u prvo ali u drugo kolino / 10. Ki bi odrišijo pokornika dilmika u grihu ako je prima šesto i zapovidi ne može se odrišiti do s(v)e(tog)a oca pape / 11. Koi bi sagrišu puteno prvo vinčana / 12. Koi s koludricami govore brez dopušćena / 13. Koi mise govore u crikvah koludraških prez dopušćena / 14. Koi ne daju pravo desetine i u noi činine hinbu / 15. Koi ne ispunuju laši svojih mrtvih / 16. Koi proginjaju svoje žene od sebe i ne opće ujedno i žene koje biže od muža / 17. Koi drže pisma kančilare arcibiskupove / 18. Oni koji bi uzima dobra crikovna / 19. Oni koji dušu siku voća brez dopušćena / 20. Babe koje se ne jave parokianu da se je dite rodilo u termen šest dana. (Opisano i u V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi*, 211; I. MILČETIĆ, *Hrvatska glagoljska bibliografija*, 283).*

⁵ Arhiv HAZU, sign. br. IVa130, (V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi*, 210 i 211; I. MILČETIĆ, "Hrvatska glagoljska bibliografija", 244).

⁶ Na primjer, Arhiv Zadarske nadbiskupije (dalje: AZDN), Tkon, *Glagoljska matica krizmanih 1655 – 1826*: „Od stranice 135 – 152 ispisani su latinicom razni ispovjedni slučajevi (kazusi).“ Vidi u Pavao KERO, *Popis glagoljskih kodeksa zadarske nadbiskupije*, Stalna izložba crkvene umjetnosti, Zadar, 2008., 80.

⁷ Navesti ću samo nekoliko primjera: Kazuistički zbornik Bara Frgačića 1753. i 1762. godine (s Raspravom o dužnostima roditelja i starješina prema djeci i podložnicima) koji se nalazi u knjižnici franjevačkog samostana na Košljunu (sign. Manuscripti 59), a prikazan je u V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi otoka Krka*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1960., 156 – 159, te u I. MILČETIĆ, "Hrvatska glagoljska bibliografija", 252; Ista rasprava o dužnostima roditelja postoji u rukopisu Dvije moralističke rasprave, druga pol. XVIII. st. (Arhiv HAZU, sign. VII 121), a koja je prikazana u V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi*, 214 – 215; Postoji još jedna rasprava o dužnostima roditelja koja se nalazi u privatnoj knjižnici obitelji Deković u Rijeci, a koja je objavljena u članku Darko DEKOVIĆ, "O glagoljskom traktatu teološko-moralne kazuistike iz XVIII. stoljeća", *Marulić*, br. 6, god. XIX, Zagreb, 1986., 745 – 749; V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi otoka Krka*, 65, vidi poglavlje "Skripta iz moralke, druga pol. 18. st."; V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi*, 210, vidi pogl. "Kratki kazuistički pregled, 18. st." (Arhiv HAZU, sign. br. VII 52).

⁸ *Zadarski statut (Statuta Jadertina) sa svim reformacijama odnosno novim uredbama donesenim do godine 1563.*, Zadar, 1997.

pogrešni običaji ukorijenili među populacijom, kao npr. otmica djevojaka, koje nije moguće bilo tako lako iskorijeniti. Drugi problem bio je u dolasku određenog broja vjernika „stare vjere, starog zakona“ koji su vjeru prakticirali na druge načine, za čijim su se primjerom povodili i ostali vjernici.⁹ Jedan od velikih problema bilo je plaćanje desetine, prvenstveno jer su u većem dijelu Dalmacije izbijale pobune protiv plaćanja desetina koje su se svakih nekoliko godina ponavljale.¹⁰ Vlasništvo se razvijalo na pravnoj podlozi emfiteuze,¹¹ težak je sadio svoju lozu i masline na veleposjednikovoj zemlji, a vlasnik ga nije mogao ukloniti sa zemlje dok je god rasla loza ili masline, koje su se generacijama nasljeđivale. Za sporove između veleposjednika i težaka bili su nadležni državni organi. Drugi problem između seljaka i gospodara bilo je vlasništvo nad seoskim šumama i pašnjacima koje je prema starom običajnom pravu (*consuetudini di Zara*) bilo vlasništvo onoga koji je imao zemlju za obrađivanje. Postojali su i mletački zakoni prema kojima su seoske šume bile državno vlasništvo sa slobodnim uživanjem, a pravo na tu zemlju dokazivalo se formalnom ispravom. Dakle, sporovi oko pojedinačne i zajedničke zemlje počeli su kad je na posobama zaključeno da se podnesu prijave da se iskrčeno

⁹ U Ninskim spisima postoje popisi stanovništva posebno katoličkih vjernika, a posebno onih „stare vjere“. AZDN, Spisi ninske biskupije (dalje: SNB), Kutija III, br. 29 / *U Korlatu na 25 aprila 1775 / Ja ozdol podpisani činin viru stanovitu da san učinijo tri naviščena u tri svetkovine zapovidne posrid mise parokijanske kako zapovida Sabor Tridentinski i Runtova Rimski meju Maksimon Babića od Kule Atlagića i meju Ružicon ženon poko(jno)ga Ilije Marijačića od moje župe i nije se našla nikakvo zaprika koja bi mogla zabraniti Sveti Matrimonij. Onde oni neće da ji ja vinčan nego pišite da nin ja dan policu da ji niov pop vinča, jer će oni poći u Bukovicu pak će ji(h) vinčati koji kaluđer ozga, kako su i dosad toliki otišli. Pak ne znan jesu li i kad vinča onde / Bole je da jin ja dan policu da se vinčaju u svoga popa nego nikad / Parok do(n) Tome Sikirić; Kutija V, spis br. 26: primjer takvog popisa iz Islama: *Islam / U Ivana Lelije od kumoniona 4 dice 2 / U Lorina Kranića od kumoniona 6 dice 2 / U Tomiše Pelužića od kumoniona 3 dice 1 / U Grge Jurkovića od kumoniona 3 dice 3 / U Mihe Ivankovića od kumoniona 3 dice 2 / U Bariše Šaganovića od kumoniona 2 dice 3 / U Rudelića Nikole od kumoniona 3 dice 1 / U Maratina Čaića od kuminiona 3 / U Kate Parine od kuminiona 1 / U Ilije Parića od kuminiona 2 / U Tome Kaštelana od kuminiona 3 dice 2 / U Nikole Kneževa od kuminiona 4 / U Maraka Ivankovića od kuminiona 3 dice 2 / U Jure Ivankovića od kumoniona 4 / U Vule Šolkovića od kumoniona 2 dice 4 / U Osipa Petkovića od kumoniona 2 dice 2 / Stari / U Milina Karanovića usve 8 / U Miline Karanovića usve 4 / U Mihaila Stilića usve 4.**

¹⁰ Ivan GRGIĆ, „Buntovni pokret dalmatinskih težaka 1736/40. godine“, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, VI - VII, Zadar, 1960., 551 – 603; I. GRGIĆ, „Didići na Ugljanu“, *Zadarska revija*, god. V, br. 4, Zadar, 1956., 284 – 286; Vidi proglas od 5. studenog 1740. koji se poziva na proglas Magistrata alle Rason Vecchie 1736. godine (*proklam Majištara ražon veče na 1. zuna 1736; Proveditori alle reson vecchie*), na talijanskom jeziku i preveden na hrvatski jezik (pisan glagoljicom) od don Ive Vlahića, koji je bio uvezan u Madrikulu sv. Fume u Sutomišćici (AZDN, *Sutomišćica, Glagoljska madrikula sv. Fume (Eufemije) od god. 1748. – 1804.*). Transliteracija ovog proglasa s glagoljice objavljena je u Grozdana FRANOV-ŽIVKOVIĆ, „Glagoljaš don Ive Vlahić iz Sutomišćice (o. 1733. – 25. VII. 1803.)“, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, Zagreb – Zadar, 2012., 160, 161.

¹¹ *Zadarski statut (Statuta Jadertina) sa svim reformacijama odnosno novim uredbama donesenim do godine 1563.*, knjiga treća, Zadar, 1997., naslov XVII, glava 82 – 89, 325 – 333.

šumsko zemljište i pašnjaci upišu u državne katastre te da se gospodarima uskrate dohodci. Ove pobune bile su sve jače od prve polovice 16. st.¹²

Biskupi su tražili da svećenici žive po propisima. Tako nalazimo različite odredbe za svećenike: da ne smiju pjevati svjetovne pjesme, opijati se, ne smiju se kockati, a često se propisuje kako se trebaju oblačiti. I po odjeći se vidjela njihova povezanost s pukom jer su se često oblačili kao običan puk. Uostalom, dolazili su iz istoga tog društvenog sloja.

S druge strane, svećenici su se pokazivali kao svestrane osobe, sposobni za više vrsta poslova, od toga da su mnogi sami obrađivali svoja polja i čuvali stada, bavili se ribarstvom,¹³ bili dobri poduzetnici,¹⁴ pa obavljali i druge manualne radove poput zidanja crkve, *mocira* i krovopokrivačkih radova.¹⁵

Problemi koje su stvarali svećenici u životu i radu su bili brojni. Čest je bio odlazak bez dozvole iz župe, bez obzira na to što župnik nije smio napustiti župu bez dozvole na dulje od 24 sata, a da nije ostavio zamjenu koja ima dozvolu (*licenciju*) od biskupa. Kazna za nepoštivanje ovog pravila bila je 10 mletačkih dukata koje mora uplatiti u roku od 10 dana ili će biti kažnjen negovorenjem mise. Svećenici su često putovali,¹⁶ pa se događalo da mjesto ostane bez ijednog svećenika neko kraće razdoblje (npr. *da čovjek umre bez sakramenata*). Zbog toga su donesena pravila da u slučaju odlaska na put svećenik obvezno mora ostaviti svog zamjenika, i to samo ovlaštenog svećenika (s licencijom).

¹² I. GRGIĆ, "Buntovni pokret dalmatinskih težaka", 551.

¹³ God. 1712. potužio se kapelan u Preku kod Zadra don Mihovil Mišić da ga franjevci iz samostana na otoku Galevcu pred Prekom ometaju u ribolovu u tamošnjim uvalama, na što je generalni providur da Riva reagirao oštrom zabranom fratrima pod prijeljnom 100 dukata da ne smiju kapelana ometati u ribolovu u uvalama Preka. Nikola ČOLAK, "Naše ribarstvo do pada Mletačke Republike", *Pomorski zbornik*, I i II, Institut za historijske i ekonomske nauke, Zadar, 1962., 393 – 424.

¹⁴ Navest ću nekoliko primjera: Izjava don Miška Duničića, Državni arhiv Split, spisi Fanfogna-Garagnin, br. 156., spisi br. 52. i 65. i DAZD, OKZK, Knjiga III, 439ab, 1764.; Oporuka don Miška Duničića, parohijana od Lukorana, 1764. (Lukoran DAZD, OKZK, Knjiga III, 439ab); Izjava don Ante Kalcinića, Državni Arhiv u Splitu, Obiteljski fond Fanfogna-Garagnin, br. 156, glagoljski rukopisi spis br. 64.

¹⁵ G. FRANOV-ŽIVKOVIĆ, "Glagoljaš don Ive Vlahić", 147 – 183.

¹⁶ O hodočašćima više u Zoran LADIĆ, "Stara hrvatska svakodnevnica; Ponukani pobožnošću i znatiželjom; O kasnosrednjovjekovnim rapskim hodočasnica", *Kolo*, 4, Časopis Matice hrvatske, 2006., 272 – 284; U Državnom Arhivu u Splitu (dalje: DAST), Obiteljski fond Fanfogna-Garagnin, br. 156, glagoljski rukopisi, spis br. 65) postoji oporuka koju je pisao ovlaštenu svećenik s obzirom na to da je župnik bio na putu: / "U ime Boga i s(vete) Troice Amen 1788 / U Sutumišćici na 22 maja / Ja Ante Božić nahodeći se nemoćan u dobroj pameti priporučujem dušu gospodinu Bogu tilo da bude ukopano u crkvi s(vete) Fumij(e) činim moje naredbe koliko da ih čini pupliki nodar zadarski ... / Pisah ja don Pave Pavin ne budući ovdj u selu ni parokijana ni kapelana a to parokijan budući na putu a kapelan nemoćan a to prid svidocin srzenton Anton Dunatovin i drugim srzentom Šimon Šimićevin.; Gore navedeni parokijan don Ive Vlahić bio je na putu u Veneciji. U AZDN, *Glagoljska madrikula sv. Fumije* postoji sljedeći zapis: "1788. miseca maja bi učinjenjen kandela vela od srebra ka bi učinjena

Svećenici se nisu držali ni uobičajenih pravila, zato im se nadalje nalaže da su dužni redovno učiti doktrinu kršćansku i govoriti mise svaku nedjelju i u blagdane; da moraju dijeliti sakramente, posebno na smrtnoj postelji te biti uz smrtno bolesnog vjernika do zadnjeg trena. Dužni su zvoniti po navedenim pravilima. Kad dolazi u posjet biskupu, mora biti pristojno obučen (na nogama cipele, na šotani imati kular, na glavi klobuk). Treba biti pristojno obučen i kada šeta gradom Ninom i selima¹⁷ te kad govori svetu misu. Prilikom govorenja mise mora biti pristojno obučen, ne smije misu govoriti u kratkoj šotani već imati kular na šotani, kotu i štolu na sebi te cipele.¹⁸

Svećenicima nije bilo dozvoljeno baviti se poljoprivrednim poslovima, nisu smjeli biti ničiji najmenici, tj. nisu smjeli raditi za nadnicu, kopati niti orati;¹⁹ nisu se smjeli opijati;²⁰ kockati (*imaju uzdaržati od igre u ko(cki)*), govoriti zdravice niti pjevati svjetovne pjesme.

od dobar pok(ojnoga) don Šime Barića s obnigon da crikva svako godišće jima plaćati za njegovu dušu dvi mise kantane a to na njegov god i na njegovo krsno ime kako je učinjeno pismo na istoj kandeli koja kandela gusta talari sto i dvadeset govorim numer 120. Ovi bihu rečenoga pok(ojnoga) don Šime depiju crikva pridade cikini u zlatu 4. I ove mise neka budu na dušu parokianom ki budu, budući se za nja obniga puk za davati ih za uvik. / Ovu kandelu hodih učiniti u Bneci ja don Jive Vlahić parok i tad učinih od moih pinez kalež srebrni na komu je upisano moje jime a to D.Z.V.(latinica) ki gusta dobre munite libar dvisto pedeset i tri; govorim numer l(iba)r:253 čini u zlatu cekini 11 i po. Ovoga darovati crkvi. Tad uzemeso kand(ila) veli(ka) 4 gustaju gro(ša):18.”

¹⁷ AZDN, SNB, Kutija I, br. 3a, 76 (vidi Prilog).

¹⁸ AZDN, SNB, Kutija I, br. 67: *Mi Iurai Parčić po milosti Božioi biskup ninski / Zapovidamo parohianom, misnikom i žaknom, od Varhov Polic i Dračevca, našega vladania, da imate doiti u Veliki Četvartak koi grede, i doniti vaše košulie i planite, a žakni kote za pomoći učiniti sveta ulia kako ie običai, i svaki parohian ima doniti sobom notu od duš toliko novoga zakona, koliko od staroga pod penu neposlušnim dukat .25. aplikanih ove crikve, i svaki parohian ima podpisati, i od sel(a) do sela poslati i naizadni k nami doniti, i tako da se obsluži. / Iz Nina na .26. febrara .1698. / Georgio Ver° di Nona / Antoneo Ma Pourea Can° Cale / Varhe, Pogllica et Dračevac / Varhe, Polica i Dračevac*

¹⁹ AZDN, SNB, Kutija I, br. 3a, 76 (vidi Prilog).

²⁰ Miroslav BERTOŠA, „Fragmenti vizitacije pulskog biskupa Eleonora Pagella”, *Croatica Christiana periodica*, br. 46, Zagreb, 2000., 37. *Građa vizitacija baca malo više svjetla i na svakodnevni život seoskih svećenika u XVII. stoljeću, posebice na trenutke predaha od glavna zanimanja i duhovnih obveza... Zenzerović i Buršić su bili svećenici iste kapelanije, živjeli su među svojom rodbinom, svojim prijateljima, svojim sumještanima..., živjeli su u svijetu koji poznaju i koji njih poznaje, u kompleksnome ozračju gdje su se istodobno osjećali opušteni i strogo nadzirani. Razapeti između pučke vjere i pučkih vjerovanja, naučenih vjerskih kanona i scenarija crkvenih obreda, između vjerničkog puka i viših crkvenih dostojanstvenika, istarski su seoski svećenici u XVI., XVII. i XVIII. stoljeću predstavljali onaj osebujni sloj koji je istodobno promicao i osporavao posljednjenjinska obnoviteljska nastojanja. Kapelani Braus i Zenzerović priznali su generalnome vikaru da rijetko odlaze popiti čašu vina u seoski podrum (Caneva) i to “u društvu s prijateljima, jer se to katkad ne može izbjeći”. Riječ je tu o prijatelju-suseljanimu, možda još iz najranijeg djetinjstva, kojemu se ne može odbiti takav poziv. No naglasili su da ne odlaze u gostionice (l’hosterie); tek povremeno s rođakom ili prijateljem-“svjetovnjakom” popiju “vrč vina radi okrepe”. Nekad zaigraju na karte, posebce “igru koja se naziva trijumf”. U lov na divljač odlaze kapelan Tone Zenzerović i klerik Filip Guršić; kapelan Braus ne voli loviti.*

Svaki svećenik trebao bi otvoriti jednu knjigu u kojoj će se upisivati mise koje se govore.²¹ Svećenici su dužni odgovarati na moralno-teološke upite (*kaže*) koji će biti proslijeđeni svaki mjesec. Svaki svećenik *parokijan* (župnik, op. aut.) i *misnik* koji se ne bude držao ove odredbe bit će kažnjen s jednim dukatom, koji će opet biti dan onome tko najbolje odgovori na upite. Upozorenje se odnosilo i na one svećenike koji su vjenčavali nekrizmane mladence.²²

Jedan od problema zadarskog područja bio je nedostatak svećenika rodom iz kopnenih župa, a velik je bio broj svećenika koji su se rodili, živjeli i školovali na zadarskim otocima, tako da su svećenici otočani redom dobivali premještaj na rad u kopnenim župama, što je opet rezultiralo raznim sukobima, posebno radi različitih mentaliteta svećenika i župljana. Otočki svećenici teško su se snalazili u novim župama, tako da je dolazilo do raznih optužbi na račun jedne i druge strane i međusobnih prepucavanja seljana i svećenika. Vjerojatno je svako selo htjelo da im se dodijeli svećenik iz njihova mjesta. O tome imamo cijeli niz spisa. Tako nalazimo primjer Kukljičanina, koji je vjerojatno služio u Popovićima, kojeg mještani nazivaju pogrđnim imenima (*bodulče*), napadaju i vrijeđaju.²³

²¹ Sačuvane su knjige izrečenih misa samostana sv. Pavla na Školjiću: *Knjiga izrečenih misa za pok. Lombarda Soppe, 1766. – 1801. / Knjiga vječnih misa samostana sv. Pavla na Školjiću, 1739. – 1764. / Knjiga vječnih misa samostana sv. Pavla na Školjiću, 1788. – 1808. / Knjiga zadužnica za preminule redovnike samostana sv. Pavla na Školjiću, 1765. – 1847.*; Najviše sačuvanih knjiga rečenih misa sa zadarskog područja ima u fondu Fanfogna-Garagnin u Državnom Arhivu u Splitu.

²² Stanko BAČIĆ, *Franjevci u Zadarskoj nadbiskupiji i Ninskoj biskupiji*, Općina Lisičić, Šibenik, 1995., 51. *Godine 1591. u Polači je župnik Mate Danielović, imenovan župnikom 15.05.1581. Iz njegova pisma se doznaje da mnogi kršćani stupaju u brak i primaju ostale sakramente nekrizmani. Ninski biskup se ne usuđuje ići u te krajeve, a posebice tadašnji biskup, koji je ostario i ne zna jezika; crkve su gotovo sve raskrivene, pa zato traži dispensu da smije misiti u privatnim kućama, pogotovo kad naiđu strani svećenici. Ako koja djevojka ode za Grka (šizmatika – pravoslavca), oni je ponovno krštavaju. Postavlja pitanje kako postupiti s onima, koji su postali muslimani i opet se vrate svojoj vjeri, ako ne mogu ići u Rim. Osim toga, u Banatiku i Lici žive mnogi mladi i stari kršćani još nekrizmani. U njegovoj župi malo ima takvih, jer je u nju dolazio biskup Cedulini, dok je službovao u Ninu (1577-1581), a sada je u Hvaru (1581-1634). On je krizmao mnoge mlade i stare i išao po Banatiku. Biskupi se boje Turaka i uskoka, koji bi ih mogli zarobiti.*

²³ AZDN, SNB, Posebna kutija, 206b (hrvatskom ćirilicom) / 1704 na 20 miseca (...) / Prisvitli i uzvišeni gospodine Martine Dragolije po milosti Božjoj Biskup ninski i ja pozdravljam vaše prisvitlo gospostvo. A sada neka znate da sam dva puta do sada k vami doidio refudivati selo i ja sam ga ostavijo zašto nisam moga živiti i prez kuće stati sa svim tim čini sam pronosijo kod vašega gospostva prisvitloga ma sa svim tim sam čuju da su oni mene o kuminiona pronosili i da su govorili da sam mlijo u žrnu i da sam piva i nedelu da nisam, jesam, jedam put dva li po duši ne mogu znati, a moiu muku ko što mi oni nisu ktili poslušati a i ja kod moga nisam moga umirati maarjani od rak udijla. Ako sam im lija moiju muku a sada ako sam mlija sramotom nisam i eto svega puka koji me znadu da nije telive udilo od mene doska bi služija, a pošteno a me ji služija, a oni mene nisu pošteno držali ni platili ono što su mi prometnuli. Ust(o) nisam skupijo nego žita kvarat šest i šenice dvi i sira i vune oka šesnajest i to i da sam ije don Karlu za dug i tri barila vina i tri m/a/sla. I tri pulastra i dva kozlića i jedno ijane i jedno

Najčešći problem na području ninske biskupije, ali i ostalih bilo je neplaćanje desetine.²⁴ Ninski biskupi vršili su pritisak na svoje svećenike i kažnjavali ih i prijetili im na razne načine da moraju plaćati, prikupljati te voditi evidencije o desetinama jer od toga žive i biskupi i svećenici. S druge strane su svećenici radije nadničarili da bi preživjeli i bavili se raznim poduzetničkim poslovima da ne bi siromašne suseljene doveli na prosjački štap.

Zabranjeno je bilo pozivanje seljaka na pobunu protiv veleposjednika ili vlasti.²⁵

šileže od godšća, i to sam stratijo kada ste bili na vižiti i veče nisam ništa drugo po moii košencii i ostali su mi dužni tri kvarte šenice a žita četire i osmero dvizena i osamnajest pulastar i trinajest kvartuč masla i ovo je sve istina po mojoj kušenciji i za kvartu žita mi nije htija kapita(n) /uzeti/ dati veče po kvarte pira. I ja nisam htijo uzeti i tako meje negov brat počeo pčovati. I tako na dan Lucine sam poša pokoinom Vidoni pruručiti dušu i tako se poče tužiti da mi moje ne dadu i tako me prionu Grgurua Cirjaka sin pčovati i tiskati ruku da će me udariti te veli moli se Boga za toga binuka bodulče (je)dno govno vidi štad što diši dilo večeras i ostala goraka samo dni primio, a sada da mogu podmetnuli bi svaka zala na me, ali se nimi ne viruje zašto (...) znate ka što vam nisu stali na besidi što su vam obečali, a Bože da ti znaš da nisam učinijo koga privrijćena što more biti kontra Bogu i smutni i pravdi i ovo je sve istina po kušenciji zašto volim moju dušu nego vas svit. A sada pozdravljam vaše prisvitlo gospodstvo i lubim i skut vaši sveti alin i postolov. / Pisa ja don Antom Maričić / Vaš poniženi sluga najmajši koji nisam dostojan uvlake postolov vaši održiti i gospodin i gospodar ste Vaša milost g(ospodine). Znam da ćete veče virovati jednim mundanim ludem negoli nami redovnikon; AZDN, SNB, Kutija IV, br. 20 / lat. Dajem na znagnie vasem gos(postvu) pripoš(тованому) da Vid pokojnoga Jakova Xorichia jest napunio Mandu chier pokojnoga Antona Vulelje iz voga sella oboie momak jest contenat je uzeti i dosla je divoika sama u kuchiu momka. Sato mi zapovida vase gos(postvo) prip(ostovano) onno chia uciniti i s velikom poniznostiu ostaje gliubechi svete ruke vase: gos(podine) pri(poštovani) / U Korlatu na 3. augusta 1772. / glag. Ja gos(podi)ne veče ležin od žalosti u kakvoj kući stojin nego od Božje. / Spomenite se duše je li pravo da stojin kako jedan galijot a ne kako redovnik i da ste zdravo i veselo. / parok do(n) Tome Sikirić

²⁴ AZDN, SNB, Kutija I, br. 82 / *Mi Jure Parčić po milosti Božioi biskup ninski / Budući odluceno od zakona Božjega i svitovnoga da svi imaju dati desetinu od svih svarih koe se kupe od zemalja i i budući pravedno da don Stipan Ugarković iz Razanac ima dati iste desetine s ovin našin mandaton zapovidamo istomu don Stipanu da neko vidi ovi mandat ima dati desetinu od svega ca dose doba skupi i ca će skupiti u napridak od zemalja koe su u nasu daržavu i to pod penu od obustavlienie S(vete) mise u koiu će udil upasti tri zakonita sviscenija pridana i tako da ima obslužiti toliko od pasanin godisć koliko od ovoga godišća / Iz Nina na .29. agusta 1699 / Jure biskup ninski / kancelir pod poslub. (Glagoljska slova JU i JAT su podebljana).*

²⁵ AZDN, SNB, Kutija I, br. 49/50: *Mi Jure Parčić po milosti Božjoj Biskup Ninski / S velikim cudon i zalostiu culi smo da ti don Mate Suriću iz Privlake da si prez razbora i straha utkas nekoliko selianih da se suprotive pravici i /g/ razlozi Prisvitloga g(ospodi)na Kneza Ninskoga nasega Principa i besidami nepodobnimi potlacio si velicanstvo Principa skandalon oni koi su se namirili u ono misto dila koja meritaju biti posvisćena i pedipsana zato s ovin nasin mandaton zapovidamo tebi don Matiu ozgora recenomu da nimas za godišće govoriti Svetu misu zapovidajući pod penu od obustavljenja Svete mise parohianu da ti nima po niedan nacin dopustiti govoriti Svetu misu odlucujuć da svaki put koi bi suprotiva ovomen nasemu mandatu /g/ reka Svetu misu da sada za onda budes upasti u regularitadi od koiie nikor te ne more odrisiti nego mi zahranujuć se suprok tebi formati proces za nepodobne rici koiie si govori suprotiva g(ospodi)nu Knezu i tako da imas obslužiti pod penu od banda galie i druzim stvarih kako nan se bude vidjeti / Iz Nina na .31. agusta 1.6.9.4.*

Isto vrijedi za nepoštivanje biskupovih zapovijedi,²⁶ npr. održavanje vjenčanja kod kojih su postojale zapreke za sklapanje braka, a za koja nije zatražena posebna dozvola biskupa.²⁷ Zapreke za sklapanje braka postojale su u sljedećim slučajevima: u slučaju krvnog srodstva (rodbina od drugog do četvrtog koljena (kombinacija drugog i trećeg, trećeg i trećeg, trećeg i četvrtog te četvrtog i četvrtog koljena), duhovno srodstvo (kumstvo, pobratimstvo), srodstvo po tazbini (prijateljstvu), srodstvo po *mliku* (udomljena nahočad, zakonsko srodstvo, *cognitio legalis*), predbračni život, koji uključuje i otmicu djevojaka koja je bila na ovim područjima česta, bilo da je u pitanju bio dogovor među obiteljima da se ne bi održavala skupa vjenčanja (što je posebno bilo popularno među siromašnim obiteljima) ili je to bila otmica djevojke bez njezina pristanka (*na turski način*).

Prilikom vizitacija biskupi su tražili od svećenika rezultate njihovih pastirskih djelovanja po župama.²⁸ Slične primjere daje Bertoša za istarsko područje. Pulski biskup Eleonoro Pagello tražio je uobičajene odgovore na pitanja o vjerskim prilikama i moralnome stanju u selima koja je pohodio, o posjećivanju mise, pohađanju vjeronauka, o bobicama i krštenju djece rođene u smrtnoj opasnosti, o svećenicima i njihovu ophođenju, o njihovim приходima, o držanju propovijedi, davanju sakramenata, o crkvama, relikvijama, bratovštinama, o preljubu i prilježnosti u selima, o psovačima, bogohulnicima, o hereticima

²⁶ AZDN, SNB, Kutija II, br. 23: Bez obzira na biskupovu zapovijed da mu dozvoli pristup u crkvu jer je odriješio vjernika od grijeha, don Mate Ugarković toj osobi ne dozvoljava pristup u crkvu: "Gospodine don Mate Ugarkoviću / Hoćete ispoviditi Gruicu i ostale sakramente ne braniti mu, a za negovu pokoru ćete ga odsuditi četrdeset libara u crkvu ninsku a to za oni grih za koi znate. I ako ne bi hotio da ne imate učiniti ništa, premda sam ga od toga odriši i ne daite mu ni u crkvu i da ste zdravo. / Iz Nina na 18 aprila 1709.

²⁷ AZDN, SNB, Kutija I, br. 78 (hrvatska cirilica): *Mi Jurai Parkić po milosti Božioi i Svetoga Sidališća rimskoga biskup ninski / Pozivle se isće se i sviscuie se don Marko Kunčarević iz Karina da u devet dan termina tri parva za parvi, druga tri za drugi, a tri za treći i naizadni termin ima doiti še presentati i očistiti se od pročesa suprotiva jnemu učiuena na ime g/ospodina / vikaria zadarskoga zač si prez dopustenia crikvenoga i starisin crikvenih vinča Juru Tarikevića iz Vrane staroga zakona sestron Mie Kneževića od ištoga mista a od zakona nasega. I ako pasa termin i ne bude doiti hoće se suprotiva nemu učiniti kako še vidilo pravdi. / Iz Nina na tri maseca jenara tisuću sest sto i devedeset devet / Bi prikazan ovi mandat popu Marku Končareviću u Karinu na sedam maseca febrara / Pomoćnik pod zapovid.*

²⁸ AZDN, SNB, Kutija I, br. 26/27: *Mi Ivan Borgoforte po milosti Božjoj i Svete Skušćine Apostolske biskup ninski Like Krbave i Banovine / Mnogopoštovanom i prilubeznivim svima gospodi parohijanom od naše države pozdrav i blagoslov Isukrstov....Daemo vam na znane kako s pomoć Božjom odlučili smo ispuniti zapovidi svete matere crikve i svetih konciliih to est na 15 maseca maja prišašnoga imamo početi činiti Svetu vižitu za narediti i činiti učiniti crikvam svetim što bude potreba i potanko izviditi živu li svi ludi i žene od naše države kršćanskim načinom i ispunjavaju li zapovidi Božje...Tolikor za poznavati čine li što su obligani svi redovnici naši i parohijani to est na vrime podati dušam s krvju i kuminioni i propovidaaju uzi im rič Božju uče li ih neuke kršćanski ali ti vam doktrinu i daju/u/li dobar iženpiju živlenem nihovim eli koja u smutnu ludem svitovnim... / Iz Nina na 23 aprila 1684.*

(posebno sljedbenicima luteranstva i kalvinizma), o praznovjerju, o ženama koje su proglašene vješticama (*štrige*) i muškarcima koji su proglašeni čarobnjacima (*štriguni*) i onima koji vrše „vražje čine“ (*cose diaboliche*).²⁹

Zato su svećenici redovno u biskupiju slali razne popise i izvještaje, pa tako i o broju ljudi u selu,³⁰ popise onih koji su se ispovijedali, popise pričešćenih i krizmanih, popis ljudi koji plaćaju desetine i onih koji ju ne plaćaju,³¹ kao i izvještaje o ponašanju vjernika.³² Bili su dužni ispravno i redovno voditi sve evidencije za koje su zaduženi.³³

²⁹ M. BERTOŠA, *Fragmenti vizitacije pulskoga biskupa Eleonora Pagella*, 33, 34: “Kada je došlo doba večernjim pobožnostima. Njegova Preuzvišenost krenula je u crkvu na poduku kršćanskog vjeronauka. Tu je Preuzvišeni zatekao puno okupljenih dječaka i djevojčica, ali i odraslih koji su se odazvali na znak zvona. Pošto je razvrstao nazočne, počeo je po pravilima podučavati nauk svete vjere...”. Idućeg dana prva je biskupu bila pozvana pedesetogodišnja Mandalena, udovica pokojnog Jure Zenzerovića, s nadimkom Galiotin, seoska primalja, koja je na pitanje – “Zna li kako valja krstiti i polijevati vodom ako bi se dogodilo da u slučaju potrebe mora krstiti novorođeno dijete i tako mu spasiti dušu?” odgovorila, kako stoji u izvorniku, hrvatskim jezikom “Nikad mi se nije dogodilo da sam morala krstiti u slučaju nužde, no ako bi se to dogodilo izrekla bih ove riječi: Krstim te u ime Oca i Sina i Duha Svetoga. Amen”. Provjeravanje seoskih primalja redovito bi se obavljalo za pastoralnih pohoda.” / “Potvrdio je da Zenzerović i Bursić (svećenici) nisu poročne osobe, da nemaju konkubine, da rijetko zalaze u seosku krčmu (hosteria), i to samo za okrepu u društvu s prijateljima, a kartaju se samo međusobno u kući u kojoj prebivaju.” / “Istarske (i uopće europske) pastoralne vizitacije obavljale su se tijekom cijeloga XVII, djelomično i XVIII. stoljeća, u znaku tridentske katoličke obnove, otkrivanja i uklanjanja onih pojava u javnom životu neke župe koje su predstavljale recidive nekadašnjeg doba i smetnju obnoviteljskim nastojanjima”.

³⁰ AZDN, SNB, Kutija I, br. 39: *Mi Iurai Parčić po milosti Božioi biskup ninski zapovidamo vami parohianom od Ražanca, Posedaria i Novoga Grada da imate popisati u termen miseca dan sve duše muške i ženske i ditinske koi nisu od komuniona a koi su od komuniona po sebi i ako ie koi stare vire po seši (!) pod penu dukat 25 za prinešenje svetih aplikano, i da ima ovi mandat poslan biti od sela do sela i podpisan i naizadni nimi doniti pod obustavljenje mise udil i tako da se ima obslužiti / Dano u Ninu u našoi polači biskupie na .18. oobra .1692. / Giorgio Vaš di Nona / Antonio Pachetti v.can.*

³¹ AZDN, SNB, Kutija I, br. 53: *Mi Iurai Parčić biskup ninski / Uzdaržanie naše zapovidi, zapovidamo svim parohianom od Varhov, Polic, i Dračevca da desetine koie daiu virni karšćiani i koie nose u dvornika imate držati notu pravu kako i ko daie i koliko od svake stvari od desetine i kada bi skupleno imate doniti pravu notu u našu kancelariu pod penu libar sto udil vazetih, i tako da se obsluži / Iz Nina na 6 lua 1695 / Iurai Parčić bis(ku)p nin(ski) / bi ova zapovid u Varsi na 11 luja.*

³² M. BERTOŠA, *Fragmenti vizitacije pulskoga biskupa Eleonora Pagella*, 45: *Mnogi iz toga mjesta poslije jutarnje mise, čak i nedjeljom i za blagdane, odlaze na rad u polje, u ribolov, te da kolima voze proizvode u Pulu.*

³³ AZDN, SNB, Kutija I, br. 36: *Jure Parčić po milosti Božioi i svetoga sidalisća apostolskoga Biskup Ninski / Polubienimi u Isukarstu parohianon nase daržave zdravlie u gospodinu. Znadući sveta Mati Crikva da pohoienie iliti van visita iest zdrava, da potribna za puk u viru svetu potvarditi zle čudi pokarati, i na pravi i dobri put obratiti svin biskupon vele priporučuie. Zato u početak nasega vladania želeći ispuniti onoga smo daržani odlucili smo s Božion pomoću pocati (!) po Vazmih nasu visitu za moći viditi potribe dus na nasih pléćih postavliene, zato zapovidamo svin parohianon od nase daržave da imaiu biti pripravnii, i pripraviti svoje patente, pisma, inventarie robe crikvene i ostale potribe i da nieran ima se diliti od svoje parohie prez nase licencie pod penu duka/t/ petnadaset namijenjenih za*

Kazne za sve nedopuštene djelatnosti bile su *obustavljenje od mise*, oduzimanje župa (*parohija*),³⁴ progonstvo, zatvor, galija i novčane kazne. Prikupljen novac u crkvi se dijelio onim župama koje su siromašnije.³⁵

prinesenie svetih teles, i hoće svaki parohian napoviditi da u oni dan od visite hoće biti prosćenie od svih grihov i tako imaiu oslužiti. / Iz Nina na 20 marca 1691; AZDN, SNB, Posebna kutija, br. 171b (hrvatska ćirilica): Mi Martin Dragolović / Po milosti Božioi i svetomu sidališću apostolskoja Biskup Ninski / Ne budući dva nasa mandata obslužena od nevirja koima se ima naslidovanje, zapovidamo tebi don Mate Ugarkoviću da u termin tri dan imaš prizentati u nasu kancelariju sve patente u svitost koju diluješ dilo kuratsko, i libre od karsta, martvi, i ženidbe pod penu ustavjenja S(vete) misse, služeći ova tri dni za tri zakonita navišćenja, i osujena na nasu volju u kojoj viru. / Iz Nina na 14 lujla 1708. / Polac"; AZDN, SNB, Kutija II, br. 22: Mi Martin Dragolović po milosti Božioi, i S(vetog) Sidalića Apostolskoga biskup ninski / Ne budući obslužio d(on) Mate Ugarković naš mandat od dana 14 tako im /im/ zapovidili smo da ima prez(e)ntati libro, i patenti kako u istomu mandatu zapovidamo da u termin tri dni ima prikazati uzroke zašto ne razumi biti upao u obustavlenie S(vete) Mise drugačie ne prikazujući se, doći će se na razglašenje od istoga obustavlenia, i ošte na metnutie na vrata ove crkve u česa viru / Iz Nina na 18 lujla 1708 / Martino Vesc°. Di Nona / v kančilir / Čita madanata ma do(n) Mati Ugarkoviću / AZDN, SNB, Kutija I, br. 70: Mi Iurai Parčić biskup ninski / Zanauići mi čišto da za neharmonost od parohianov se ne piše ni darži nota od desetini ko ča daie kako ie običai pisati u svakomu selu budući potriblivo daržati notu, za što ie velika šteta crikvi nie polovica, moia, kaptulska i vaše zato zapovidamo parohianom našim da u kripost svetog posluha, i pod penu dukat pedeset prez milosardia vazetih da ima svaki pisati koi ča daie od desetine od svega i dati konat kad se bude diliti, i poslati ovi naš mandat od sela do sela Varsi, Polica i Dračevac i doniti nazad / Iz Nina na .16. zunja .1698. / Georgio Ver° di Nona / Antoneo Ma Pourea Can° Cale / Bi ovi mandat itima na Varsih na dvadeset miseca zuna / Bi ta zapovid u Polici / Bi ova zapovidi na Zdračevcu i hodite po anci od desetine rekli su ludi da grete odmaha na 30 mi(seca) zuna / Varhe, Pogllica i Dračevac Varhe, Polica i Dračevac

³⁴ AZDN, SNB, Kutija I, 87/88: *Mi Jure Parčić biskup Ninske / Pravedimi razlozi koi dusu nasu nukaju teb(e) don Marka Pericića izvizemo od parohie /nase/ zatonske nase države i vazinjlema tebi svaku oblast ne samo ciniti crkvene funcioni ma da nimas sakramente ni ispovidati pod penu od proklestva ucinene sentencie nan sahranjena tri zakonita svišćenia pridana i zapovidamo tebi pod penu od obustavljenja s(vete) mise i drugih na nasu volju i tamlice da u tri dni termina imas isprazniti kuću parohiansku i iz jne izaj/s/ti i komu nan se bude viditi pustiti i pridati i stavljajući dil pravi žita vina i istalih stvari koje si ima za dati ga onomen koi bude na misto tvoie doiti. I da imas udil poiti na Islamu i onde ciniti slusbu i /ondi/ parohianska dila dokle etc. I nako u viru etc. / Iz Nina od kancelari(je) biskupove na .4. marca .1700. / Jure biskup Ninski / Kritor pod poslub; AZDN, SNB, Kutija II, 1 i 2: *Mi Jurii Parkić po milosti Bosioi i svetoga Sidalića Apostolskoga biskup ninski / Videći mi nepokarane popa don Mikule Bradičića služi namisto parčiana u selu od Verhov i za pravične uzroke ki su pomakle volu nasu snimglemo rečenoga Bradičića od parokie istoe snimglući mu u kripost ove nase zapovidi stanovitoi svaku i ku se oće fakultad za nastojati sveti sakramenti toliko od pokore koliko ostali ki se oće i zato zapovidamo istomu don Mikuli da ima pridati svu robu črikvenu komu se pristoi i ne pačati se veće u napridak u istu parokiu ni dilovati ni edne stvar parokianske pod penu odregene od Svetih Kanonov i od vise uzrok od neposluha upasti će u penu od banda persuna i galie kakor i zato biti će od nas pitan sekolaski načim i tako / Od Nina na 26 aprila 1701**

³⁵ AZDN, SNB, Kutija I, 57: */ Mi Iurai Parčić po milosti Božioi biskup ninski - / Zapovidamo parohianom od Zatona Privlake i Vira, misnikom i žaknom da imaiu biti u Četvartak Veliki i sobom nositi košulie i planite i žakni kote za pomoći učiniti sveto ulie pod penu dukat .25. neposlušnim aplikanih kad i se bude vidilo našoi parvdi i da su u termen trih dan stavleni u kančelariu našu ako li ne upada u obustavljenje mise, i imaiu isti dan doniti notu od svih duš od svoje parohie, toliko ie imaiu doniti lemozine ke su*

Unatoč prijetnjama i kaznama, mnogi se svećenici nisu držali pravila. Dio dokumenata iz fonda Ninske biskupije odnosi se i na svađe i rješavanje nesporazuma među svećenicima.³⁶

Jedna od važnih zadaća svećenika bila je i njihova socijalna i društvena uloga. Svećenici su pomagali ljudima savjetima, uvođenjem noviteta u poljoprivredi, ribarstvu i svim drugim područjima, pa tako i medicini.

U sačuvanoj literaturi i bilješkama po pojedinim kodeksima ili u dokumentima zabilježene su ljekaruše.³⁷ Po dokumentima se vidi da su ljekaruše bile dijelom pučko umijeće liječenja, a dijelom novija dostignuća.

Bez obzira na razvoj znanstvene misli, ljudi su se u svakodnevnom životu i dalje bavili raznim vradžbinama.³⁸ Burke P. opisuje teško prihvaćanje učene kulture

bile sku(p)lene od iubilea pasanoga, toliko ier parobiani ali kapelani ki nimaiu bole svoje imaiu ih ovi put vazeti, dili ne gube parohie i to sve pod penu /zg/ zgoru pisanu, i ima ova zapovied udil hoditi i podpisana od svih i nama vraćiena / Iz Nina na .19. marča .1696. / Georgie Ver° di Nona

³⁶ AZDN, SNB, Kutija I, br. 84.

³⁷ AZDN, Sutomišćica, *Glagoljska madrikula sv. Fume (Eufemije) od god. 1748. – 1804.*, 59: *Likarija za zlo od kuge kada dojde na voli likarija koja je bila provana i puno korisna učinjana u mistih koji se zovu išprug u Ungariji i u drugih mistih 1735. / Valja nasići drvlja od Jasena u jedan veliki mašte pak naliti vode i onu vodu dati svej piti volon i davati jim svake nedilje po unče od antimonija sirova stućena zajedno i soli dati mu. / drugo / Opet se nahodi upisano u išprugu da su bili mnogi likari i davati likarije koje nisu prudile dali svarhu svega dajući bolesnu volu lišća od jasena jesu mnogo ozdravljali; Usporedi s ljekarušama u Ante NAZOR, Ante NAZOR, Marinka ŠIMIĆ, “Knjige od likarije, Faksimil i obrada dviju likaruša pisanih hrvatskom ćirilicom”, *Rasprave i građa za povijest znanosti*, knjiga 10, HAZU, Zagreb, 2010.*

³⁸ Zrinka NOVAK: “Neki aspekti pravnog položaja žena u Vinodolskom zakonu, Senjskom i Krčkom statutu”, *Historijski zbornik*, god. LXII, br. 2, Zagreb, 2009., 333: *Neke su se žene u svome svakodnevnom životu bavile i pripremom svojevrstnih prirodnih lijekova, napitaka, masti itd. No, u slučaju da je uporabom takvih preparata došlo do trovanja, žena koja je svojim pripremkom uzrokovala takav ishod strogo se kažnjavalo; Problem praznovjerja zapisan je u priči o dvije žene ugljanske iz godine 1740. Nakon što je vjerojatno nehotice u snu ugušila dijete koje je uzela na othranjivanje, jer ga je vjerojatno stavila spavati sa sobom u krevet, pokopala ga je i ukrala drugo nahoće od susjede. Kao prva reakcija da je dijete nestalo susjedi počinju zazivati Boga, misleći da je Božje čudo, a zatim pomisle da su ga ukrale lukoranske vile. Je li Bože; čudo tvoe', / Da ditićak; nami pride. / Al sotonska; vlast to biše, / Da ditića; nam odniše. /.../ Koe čudo; može biti. / Da ditića; nam odniše, / Ne znajući; ki to biše. / Jesu vile; z Lukorana, / Ali naše; od Ugljana, / Al je Božje; dopušćenje, / Al sotonsko; usiljenje. / str.7 Jer díteta; ne znam uzrok, / Ni n'egove; smarti prirok / A muž hoće; dam' udavi, / Ak' ditića put; ne pravim. / I višćica; da san psue' / Ter da izjih; dite tue'. / Skoči svekarv; tada gori, / Sina psue; i govori. / Što si zgubil; pamet tvoju, / Tere daviš; ženu svoju. / Je da ti e; ona kriva, / Dat' odnese; dite vila. / Is kuće mi; hodi vanka, / E'r ti ovidi; ni već stanka.“ / str. 6: “Da nam dite; to odniše, / Čudo velo; i saviše. / Ja se boim; ženo mila, / Da red naših; huđih dila. / Bog dopustil; da e tako. / Kušajuć nas; svakojako. / Da bimo se; pokorili, / I od grihov; spovidili. (Državni arhiv Zagreb; *Ištorija od dvih žen; Kako Kate Černošina ukrede dite Eli Bacaline obnoć spavajući budući svoje parvu noć udavila i skrovito zakopala. Leta 1740 složeno u pesmi kako slidi; Glagolitica I - 13, str. 5, 6);* O ovome više u G. FRANOV-ŽIVKOVIĆ, *Društvena slika ugljanskih sela od 15. do 18. stoljeća prema podacima iz glagoljskih vrela*, Doktorska disertacija, Zadar, 2012.*

od strane obrazovanih ljudi.³⁹ Ginzburg opisuje regiju Friuli s poč. 17. st. gdje su se susretali germanski, talijanski i slavenski običaji. Radi se o ritualnoj družini benandanata (dobrih šetača – „good walkers”), ljudi izabranih svojim rođenjem koji su u transu ili snu izvjesnih noći u godini osjećali da njihova duša (katkad u formi malih životinja) napušta tijelo te su se naoružani stabljikama koromača borili protiv sličnih družina zločestih vještica da bi obranili sezonske prihode (usjeve).⁴⁰

Neki svećenici borili su se protiv vraćanja i raznih praznovjerja,⁴¹ a neki su bili i dalje pod utjecajem ranijeg načina razmišljanja, pa čak i spajali oba načina mišljenja, npr. pisali su i prakticirali molitve protiv vještica. U Arhivu HAZU u Zagrebu postoji cijeli niz egzorcizama, molitvi i receptata protiv vještica i raznih zlih uroka.⁴²

³⁹ Peter BURKE, *Junaci, nitkovi i lude, narodna kultura preindustrijske Europe*, Zagreb, Školska knjiga, 1991., 214.

⁴⁰ C. GINZBURG, *The Night Battles, Witchcraft and Agrarian Cults in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, Penguin Books, 1985.

⁴¹ Državni arhiv Zagreb, *Ištorija od dvih žen*, 10.

⁴² Štefanić jedno cijelo poglavlje posvećuje egzorcizmima, zapisima i receptima od kojih su neki i sa zadarskog područja. Sa zadarskog područja potječe Amulet Petra Marelića iz 17. st. koji je bio svećenik u Ravi i Velom Ižu (po Cvitanoviću), a Berčić je zapisao na poleđini amuleta: iz Iža 1846. V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi*, 169, spis br. IV a 80/57; Zaklinjanja sv. Sisina, Amulet vjerojatno iz bilježnice Mate Šimoncina Puhova iz Sali prepisan oko 1826. godine (IV a 80/26) te Zakletva protiv štetočina i zla oblaka iz 1703. godine koju je pisao don Ivan Rudić (Rudin) koga Cvitanović spominje u Salima 1693. godine. V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi*, 169, 170, spis br. IV a 128. S područja sjeverne Dalmacije (moguće iz Berčićeve zbirke) potječe i Egzorcizam protiv vukodlaka iz 18. st. i spis pod brojem IV a 80/13a Zaklinjanja (egzorcizmi) protiv zlog oblaka i tuče, crva i drugih štetočina, bolesti od zubi itd. iz 18. do 19. st., koji glasi: *Reci tri salmi i letenie . prvi salam . 56 . da voskrsnet Bog itd... zakletve korisne za odagnati napasti od ukodlakov ma vala biti bez griha smrtnoga i priporučili su Bogu i Divici Mariji... Ezus u ime oca i sina i duha svetoga amen + ovo sveti križ + bižite strane protivne pridobi lav od kolina Judina korin Davidov aleluja a sada zapovidan tebi ali vam svaki prenečisti dusi ukodlaci ukodlačice koji si nečisti duh u košču ovih slug božjih po ovomu svetomu križu itd... od ove crkve Božje i od ove parohje u ji(me) otca + ++ amen Jezus. V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi*, 171, spis br. IV a 134; Amulet tipa Sisin i Mihael (možda iz Istre iz prve pol. 15. st.) navodi i Anica Nazor. Anica NAZOR, *Ja slovo znajući govorim, Knjiga o hrvatskoj glagoljici*, Erasmus naklada, Zagreb, 2008., 62, 63. Zaklinjanja kakva su u ovom amuletu (i slična njemu) poznata su od starine na istoku i u Europi. Katolička je crkva osuđivala amulete. Takva je osuda zabilježena u glagoljskom Kolunićevom zborniku iz 1486. godine: *ti činiš grih od sakrijelija (svetogrđa) kada ti nosiš ke cedulje ali ka pisma pri sebi i va nje vjeruješ ili kada činiš bajati*; V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi*, 167 – 175, spis br. IV a 134. Štefanić navodi i niz egzorcizama i zaklinjanja s ostalih područja. Spis pod brojem IV d 56 posvećen je egzorcizmima, zapisima i receptima iz 14. st., a potječe s područja Grižana (Novi). Riječ je o zbirčici egzorcizama, ljekarskih receptata i zapisa u kojima se miješaju elementi čarolija i prirodnog liječenja biljem. Spis pod brojem IV d 55 potječe s područja Vinodola za koji Štefanić navodi da je u pitanju niz raznovrsnih magijskih i ljekarskih receptata, uputa i molitava u kojima se miješaju elementi kršćanstva, praznovjerja i prirodne primitive medicine. Pod brojem III a 5 (Kuk. 436) je Kvadirnica egzorcizama Antona Frankija, prva pol. 18. st., iz Omišlja. S područja Baške dolazi spis broj VII 21 Zaklinjanje protiv nevremena, 18. st. te spis br. VII 49. Sveščić zaklinjanja protiv nevremena iz godine 1756. S područja Drage Bašćanske dolazi spis VII 111 Zaklinjanje protiv nevremena i večernja za mrtve, 18. st.*

Bertoša navodi da je u pitanju postupan prijelaz iz pučke kulture i pučkih vjerovanja u učenu kulturu.⁴³ U tom tranzicijskom dobu među svećenicima (koji su bili u velikoj mjeri pod utjecajem učene kulture) imamo još uvijek korjene starog načina razmišljanja. Vizitatori su takve svećenike držali predstavnicima *neukog i primitivnog klera*. U Istri od 16. do 18. stoljeća svećenici su velikim dijelom prihvaćali pouke „učene vjere“, ali u isto vrijeme nisu u potpunosti odbacili staru pučku magijsku svijest. Tako daje primjer svećenika Apolonija koji *posjeduje neki medicinski priručnik o bolestima i njihovu liječenju i oboljelima ne daje samo magijske „listiće“ već i pouke i upute kako liječiti bolest, dakako na razini tadašnjih medicinskih saznanja*.⁴⁴

Tako u Zborniku propovjedi iz Sutomišćice postoji dodatak u kojem postoji molitva protiv vještica koju je pisao svećenik don Šime Radov,⁴⁵ a koja glasi:

Sproč višticam i čarovnicam ki umiju čarati i soprotiv vragom +++ / Svemoguću vikovični dobri i milosardni Bože prosim te poniženi izvadi od nas uze naše i grihe naše i hudobe tako jesi sveludo i nebožno baratane putova ne daj da nam tako

⁴³ Miroslav BERTOŠA, *Izazovi povijesnog zanata, Lokalna povijest i sveopći modeli*, Antibarbarus, Zagreb, 2002., 179, 180: *Slučajevi čaranja/strigarie / “Ranosrednjovjekovno predindustrijsko europsko društvo upravo je prolazilo onaj razvojni stupanj u kojem su se ostaci usmene “pučke kulture” i “pučkog vjerovanja” još uvijek nalazili u pisanoj “učenoj kulturi”, a elementi “učene kulture” postupno ulazili u usmenu “pučku kulturu”. Tako se moglo dogoditi u Istri (kao i u mnogim drugim mjestima diljem Europe) da su se “čaranjem” / strigerijama bavili i mnogi svećenici. Puk je to prihvaćao, iako katkada ne zato što bi u to vjerovao, već zato što je iza takva čina stajala osoba “učene kulture”. / Gotovo svi mi iz sela kad obolimo pošaljemo nekog po lijek u Savičentu kod gospodina arcipreta Apolonija... Arcipret je svojevrstni primjer čovjeka iz pučkih redova koji je pučki kulturni svjetonazor unio u svoj svećenički poziv, pa se, unatoč strogim crkvenim zabranama, katkada javljao u ulozi svećenika “čarobnjaka”. Slučajevima “čaranja” / strigarie, često isticanim u iskazima prigodom vizitacijskih ophoda, Crkva je posvećivala posebnu pozornost, jer je bila riječ o pojaviukorijenjenoj ne samo u “laičkoj” već i u “duhovnoj” sferi. Ranonovovjekovno predindustrijsko europsko društvo upravo je prolazilo onaj razvojni stupanj u kojemu su se ostaci usmene “pučke kulture” i “pučkog vjerovanja” još uvijek nalazili u pisanoj “učenoj kulturi”, a elementi “učene kulture” postupno ulazili u usmenu “pučku kulturu”, vidi G. FRANOV-ŽIVKOVIĆ, *Društvena slika ugljanskih sela*, 173 – 210.*

⁴⁴ M. BERTOŠA, *Fragmenti vizitacije pulskoga biskupa Eleonora Pagella*, 35, 36, 42, 43, bilj. 56: *U drugoj polovici XVII., a posebice u XVIII. stoljeću, i po istarskim župama kruže priručnici o bolestima ljudi i stoke koje su napisali tadašnji vrhunski europski stručnjaci, a prevedeni su na talijanski. Primjerce u knjižnici župnog ureda u Pićnu nalazi se primjerak priručnika Avvertimenti al Popolo sopra la sua Salute del Signor Tissot ... Tissotovo je djelo s francuskog na talijanski preveo mletački “liječnik i filozof” dr. Giampietro Pellegrini. Zanimljivo je pripomenuti da je traktat znamenita liječnika posjedovao pićanski župnik Petar Aničić koji je na knjigu stavio autografski “Ex libris”. Liječenjem velikih boginja bavila se knjiga istarskoga liječnika Ignazija Lottija, Istruzione popolare..., a vrlo zaraznom bolesti govoda – “cancero volante” – priručnik francuskog veterinara Pauleta.*

⁴⁵ AZDN, *Sutomišćica, Zbirka propovjedi don Ive Vlahića; Glagoljska govorenja duhovna*; na zadnjim stranicama je rukopis don Šime Radova. Ovu zbirku propovjedi pisao je don Ive Vlahić, a vjerojatno je nakon njegove smrti na zadnjim stranicama knjige zapisana ova molitva protiv vještica i čarobnica.

hudi nepriatelj naudi po svojih hudobščinah ali hudobnih čaroviah ne naškodi niti na telu niti na ovomu stanu niti onim koi u nem stanuje to dobrota tvoja podilila amen. / O Bože oče nebeski blagoslovi i posveti nas i po tvomu svetomu blagoslovu učuvaj nas oda svakoga zla i škod vražjih višćičar i čaroviji nihovih. / U jime Isusovo budi budi naši zidi tvardi turan suprotiv svim vražjim na napastim ne daji da nam naškodi. / Zlamene svetoga Križa raspeti Isuse Isukarste i Gospodine Bože naš budi čuvar i obranitelj oda svakoga zla i nastih obog Šerafinov pošali nam svetoga Mihovila koji ohoga sotonu iz višine nebeske izagna jesi da se on za nas soprotivi oholomu Sotoni i negovim činom bori i vo ji je pošalom tako jer o milostivi Gospodine svetoga anjela koji je to bijo ža od svih vražjih pogibeli oslodi oslobodi de nas ovi stan i ki v nem budu stati odasve zale i vražje napasti učuvaju i pošali nam takojer o Bože naš našega virnoga anjela čuvara i da nas brani i čuva u svih naših da nam ni jena hudoba vražja naškoditi ne bi mogal totee prosimo poniženo stvuritelu neba i zemle kriposti dobrota naša da li usliši hte bi vapijućih i krećući sinu čovičanski po Isusu Isukarstu sinu tvojemu jedinomu rojenomu gospodinu našem koji tobom i Duhom svetim jeno kupno gospoduju i kraluju u vike vikon amen +++/ Ovo pišem ja don Šime Radov – prekriženo / Ovi libar i pišem na nemu jimenam svetih kih jiman relikvije svete uanuših mojih a jimenam svetih onih na kih san naša jim upisana ja u mojih anuših jesu tutike i u momu križu kih jimenam ne znam) kost jedna S. Zifirina mučenika i jedna S. Klimenta mučena i jedna S. Blašula mučenika i jedna S. Tomasa mučenika i jedna S. Sisina mučenika i jedna S. Dunata i ostalih osan mučenika.

Glavni problemi koji su vjerojatno bili uobičajeni u praksi kod vjernika su bili sljedeći: ubojstva,⁴⁶ psovke,⁴⁷ smutnje,⁴⁸ podmetanja,⁴⁹ oskrvnjenje sakramenata,

⁴⁶ Arhiv HAZU Zagreb, Bilježnica Mate Šimoncina Puhova iz Sali (1778 – 1827); IV a 80/39 Miscellanea / f. 3 1783 na 8 febra(ra) / *Kada e Ivan Bona se biti iz puške i razdri se puška i ponese mu palac i razdri se puška i ponese mu palac od ruke izgulile su mu se dvi žile pedan duge od pa(l)ca i namiri se likar i pogodi se za (o)zdraviti cikinov 18.; IV a 80/10, f. 31v: „1785 na 11 aprila / Kada se svadiše Zaglavci i Salane na Krbunu polu kod lokve i tako rivajući edni s drugimi i došli su se rivajući tako od lokve do trsja Osipa Šeše iz Zaglava misto zvano Norica na donu stran od puta kod oskoruš vi u to doba biše Tome Šešela sudac od Zaglava i dvornik od Krbuna pola i biše tad na pol i jimaše sobon pušku velu i poteče i daju i ordam ovu odgovore da ere za isti Tome Šoto mu Ivi Ramu udri i(s) puške u Salan i ubi ednoga Salanina svi ćemo platiti i tad doteče istoj Ive Ramov i(z) Zaglava s iston puškon što ga Šeše i potegnu s puškon i ubi Agustina Šimoncina deto Puhova i(z) Sali i tansali su se svi Za(gla)vc i za platiti kavalkadu za po(kojno)ga Rama i zato nisu smili isti Zaglavci na Sale ni čuda nimalo toliko godišće.*

⁴⁷ AZDN, SNB, Kutija I, br. 11/12: *To(li)ko e monoge riči reče teške i nepristale suproč sinom svojim duhovnim dajte mi noson u guzicu; Zavičajni muzej Biograd na moru, Madrikula sv. Petra i sv. Ivana Krstitelja u Tinju i Bubnjanima (1723. – 1753.), tekst transliteriran i objavljen u knjizi Madrikula sv. Petra i sv. Ivana Krstitelja u Tinju i Bubnjanima (1723. – 1753.), priredio: Pavao Kero, transliterirala: Grozdana Franov-Živković, Stalna izložba crkvene umjetnosti, Zadar, 2012., 12: Nikola Karnčević obsova i reče pasju viru na stolu u skuli i kaštigaše ga braća so(ldini): 30; AZDN, Kali, Glagoljska*

incest (rodbina u drugom koljenu, a tazbina u prvom),⁵⁰ homoseksualnost, silovanje ili zajednički život prije sklapanja braka⁵¹ te udaranje roditelja, pobačaj ili čedomorstvo, falsificiranje ili uništavanje dokumenata (posebno testamenata), neispunjavanje obećanja i obveza umirućem, krivokletstvo i neplaćanje desetine, neodlaženje u crkvu, krađe na poljima,⁵² krađe po

madrikula bratovštine sv. Sakramenta od 1675. do danas: U Kali na 7 marča 1812. / Budochi prid manon parokom i prid svidoci ozdol imenovanimi ja Matte sin Tome Giurina koj san zva san Ivu Giurasa i Ivu Lovrinova da me povezu na Ix ali u koje drugo misto zasto san se bijo svadijo s moin otcen zasto me strapacza i zatvorio mi e kuchiu i ja san se baczio kamikon u vrata od kuchie i on se je vratijo od kuchie don Matte Mislova nazad i govori mi pasja juši zasto mi razbijas vrata a ja san mu reka da ne razbijan vrata nego da san zahiti varsu koju san karpa u vrata i posli posao san chia i nakon malo vrimenta vratio san se na isto misto i pitan moi susedi je li moj otac sto bestima i je li posao tuxiti me kusugliren od mista.

⁴⁸ DAZD, Oporuke iz kancelarije zadarskih knezova (dalje: OKZK), knjiga IV, br. 220ab, oporuka Šime Mišlova, 16 zunjia 1790, Kali / *Ako bi rečeni Šime smutijo kuću kakoje mnogo puta i mene smuti oli jiska da mu dadu dil da mu se ima dati njišta više nego samo što mu ja ovde ostavljan kako je ovdj upisano.*; O smutnjama među selima v. DAZD, Fond obitelji Lantana, Kutija 6, br. 5.3.3, sign. 106, dok. br. 24.

⁴⁹ Arhiv HAZU, Zagreb, *Bilježnica Mate Šimoncina Puhova iz Sali*, sign IVa 80/17; fol 25: *1810 na 10 marča / Slišaj što učiniše kursari radi Franceza kad je bi doša Francez u Dalmaciju digli su se kor(s)ari kursariti po Dalmaciji ni se smilo ni u grad pojti ni iz grada došli su ih dva broda pod Krknatu poša e L(o)vre Švorco na Zaglav i sta e na mociru od bur mostira i kala e gaće i ukaza in guzicu голу i poča e vikat da mu pušu i pleskati se po guzici a oni su v(i)dili kroz kanoča (dalekozor) i r(a)zlutili se i došlo ih je četrdeset s oružjen na Zaglav da te ih pobiti a oni su s(e) počeli prisigovati da su to Salani učinili mislili su da s(u) Zaglavci...*

⁵⁰ Inače, na zadarskom području sklopan je veliki broj brakova u kojima su supružnici bili u rodbinskom odnosu (od 2. i 3. do 4. i 5. koljena) za koje su dobivali dozvole za vjenčanja od strane biskupa. Najčešće ženidbe među srođnicima zabilježene su na zadarskim otocima. Vidi članak: Grozdana FRANOV-ŽIVKOVIĆ, "Stanovništvo u Velom Ratu, Polju, Veroni i Solinama od početka 17. do sredine 19. stoljeća", *Zbornik Veli Rat*, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2013., 365 – 408.

⁵¹ AZDN, SNB, Posebna kutija, 656s: *Mnogo pripoštovani go(spodine) vikariu / Dajemo na znane vašoi milosti da se je prigodio jedan kaz' da sam ga naša ovih dana u bolesti od jednoga čovika koi ima ženu i ima četire sina i dvi čeri i jedna je udana a ovi je čovik iz Česeravini i nije vinčan jošte kaže da je stao na Bruvnu dekt godišta pak je došao k Novomu Pridragu i stao je kod Novoga oko pet godišta pak je pošao u Smilčić biti će tri godišća i bio se je pomaka glas od litoske da nije vinčan i ja san mu govorio očito i na i(s)povidi a on se je kleo nije istina što judi govore a sada ga je gospodin Bog pohodio s teškom bolešću i ositova je na ispovidi u bolesti a tomu ima blizu trideset godišća da stoi tako i prima sveti sakramenta a sada moli da se kako može vinčati skrovito ja biuh došao do vas s vami se razgovoriti vele drage vole ali ne mogu Bog znade da me boli noga. A sada mi zapovidite što imam učiniti i pozdravljam vašu milost sarcem lubeznivim / U Nadinu na devet setembra 1728 / Vaš sluga don Ivan Milišić*

⁵² AZDN, Kali, *Glagoljska madrikula sv. Sakramenta od 1675. do danas*; 121, 122: *U Kalli na 7. luja 1815. i petnajest / Buduchi prid manon parokom, i prid don Matton Mislovin Ive sin poha Mihe Giurina koj ispovida na 23 zugnia prosasnoga na uru nochi posa san ja i Matte Lovrinov sin Frane i uzeli smo jedan snop xita u mistu zvanu ograda koi je xito jest bilo Lovre Mislova a drugi snop uzeli smo na istomu mistu Matti Franovu i ponili smo jih u moju kuhigniu i isti snopi nahode se jeste u mene jistoga Ive i ja jisti bija san najprvo zvan od jistoga Matte i ovo potvarchiva s mojun zakletvom. / Ja Jive Giurin ne umijuchi pisati čini krix +.*

kućama,⁵³ varanje na mjerama i švercanje.⁵⁴

Zajednički život prije braka nije bio rijedak. Svadbe su koštale jako puno,⁵⁵ kao i čašćenje rodbine prije svadbi, prilikom upoznavanja ili prilikom zaruka. Dat ću primjer pisma župnika u Betini, koji je bio rodnom iz Rave te je ugovorio svadbu nećaka ili nećakinje. Ovakav način sklapanja braka bio je karakterističan za otočane.⁵⁶

Dragi moj gospo(di)ne rodjace / Rechi chete ocu i brachi mojoj da sam mnogo xelio poslati knjigu alli da nisam imao po kome / A ovo danas dosao je Mudronja iz

⁵³ Državni arhiv Zagreb; *Istoria od dvih žen*; glagolitica I – 13, 21 i 25. *Za ostali: moi trudi / Neka sude: dobri ljudi. / Sve što mi e: poneseno, / I u kući: ukredeno. / Odavna mi: kuću robi, / A ja moju: ženu morim. / Govorah n'oi: da spačiva, / Moe dobro: ter skončiva. / ... / Uzrok toe': svemu žena, / Vele tužna: ne vesela. / Ner ti plati: sve što ona. / Od Bacala: donit doma. / Mu odavna: kuću robi, / O tom ništa: ne govori. / Broi mu uput: osam groša, / Er je ovdí: zada doša. / Znai od ovle: das' ne dili, / Dokle mu sve: ne namiri. / Žena tvoja: puna zlobi, / Kuću n'emu: kred' i robi. / Da bi se to: sve iskalo, / Ne bi tebi: niš ostalo. / Sve bi prodal: za platiti, / Ter Bacali: povratiti; DAST, Obiteljski fond Fanfogna-Garagnin, br. 156, glagoljski rukopisi, spis br. 65: "1744 miseca novembra(bra) i ja don Miško Duničić parok od Lukorana dovezoh kravu iz Ravnic koju mi dogna Ijerka Milina iz Dikla budući da biše stra dogna mi malagno tele ... paka su orali moimi 2 voli a sada oće Kalka da mi ih uzme prez plaće... a krivo se kune za ne mari za dušu za što je malo dobra svidočiti sve selo da su moi voli. / Odsudoše dobri ljudi da i mi ima dati ura barilo 1 zašto mi biše ukrela ula bari 6... Ona je uzela od Azdrila pokućstvo nisan prija nišće a ona se ne boji ni Boga ni pravde a oće se u učiniti velika ubostvo poradi nepr(a)vde zač se veće ne more tripiti nešina ne šuprava. / ...vazda me je kre šenicu proso žito a moju uživi ali 7 godišć da mi nisu dali nikada ni janci postoli nego san nego san i ja nih pomaga a i ja budući koren od kuće ne dadu mi ni kući doti malo dobre dva godišća kopasmo polovicu tri saja i posijaše a ona e strava vino i kruh nije dala ni meni ni Boži nego je sve ona uzela i poila kruh i vino popila. / Kupih brod strelah za brodi za vesla i konopi tolori 15 donesoh kosira 2 kosiraču 1 hrasnicu veliku sikire 2 i to mi sve ponesoše po zlu pogubiše živo od desetine davan san nima i ja san posadi trisje u Kožinu moje muke. /... Kalka je i s muže činila je ključí drugi ključí su otvarali kuće gosposke tere su ukrele i činili pinezi paka je sada govori da je dobili tolori 30...Kamenica ku mi je uzela od moih siromaštva..."*

⁵⁴ AZDN, SNB, Kutija III, br. 212, 1762. g., naredba kneza: *Budući bili odagnati priprodavci i priprodavce u ovomu gradu za uzrok potribni neka se sve bude prodavati na pijaci što se donese u grad od onoga čigovo e: a to vuna, sir, ili drugo, kokoše, tice, maslo i sve ostalo i od kraine i od školov. Zato opominemo svi da se čuvaju istih priprodavac, ma neka sami svoju robu prodaju, i činiti cinu ovdí u gradu, a ne i nudu i vanka u penu u voli našoi; Usporedi Zadarski statut, R 145, 651 – 653.*

⁵⁵ DAZD, OKZK, Knjiga I, 290/297: *Jivan Karlo iz Kukljice u svojoj oporuci od 2. rujna 1647. ostavlja cijeli svoj imetak – vinograde, maslinike, njivu i vrt – sinu Stipanu, svojoj supruzi i kćerima, jer se drugi sin Gargo koji je bio pomorac odvojio ranije od njega pri čemu mu je dao tri gonjaja trsja, 15 stupova maslina, jednu njivu s tri stupa maslina, kad je išao na galiju dao mu je 20 dukata, a kad se ženio za njegovu svadbu potrošio je 6 brava, usto se za njega zadužio još 120 libara s čime je vjerojatno moralo biti i plaćeno liječenje od neke zarazne bolesti na Lazaretu na kojem je proveo 3 godine nakon što se vratio s galije. 1647 miseca setebra na 2 / ... Sinu Garguru ne ostavljam nišće zač sam ga odpravi parvo dah mu tri gonaii trsja dah mu petnadeste stupi maslin dah mu ednu nivu na Dragah i tri stupi maslin na noi i kutenti obtom ča mu dah a na nega stratih kad ide u galiju 20 dukat na pir 6 brav kad ide od mene ostavi me dužna 120 libar a ča se bih zaduži nega guvernajući u nemoći tri godišća ipak na Lazaretu stoeti.*

⁵⁶ AZDN, Rava, *Glagoljska kopija iz libra kvaterna od god. 1769. – 1849.*, 82.

Mortera i rekao je meni da je govorio s ocem i da je reka da ja donesen bravov xivih i mesa govedjega, a recite mu da dobro on poručuje da se donese ma da ne šalje je jaspri misli da ha kujem jaspri illi da ju kredem ma neka se spomene dobro da chu donesti mesa za to che ga datti prijatelj, ma recite mu da pripravi jaspri / Da je reka Franich da se donese i za nj den donesti je olahko alli naplatiti mučno je / Recite da che dojt mesa i ali neka se staraju za platiti zasto da ja ne imam jaspri, nego xelim cvancigu jer sam se otratio dosta / Recite suvise da ovi ludi/di/ običaju donesti kako i kod nas kada idju na pir pokop tako neka gledaju oni posteno dočekati neka priprave ribe kako budde vrime mi chemo bitti tamo kod vas najmanje u subotu jutro, neka priprave mladoga sira i spresovi i recite Antonu da one jesam pisa u ovoj drugoj knjigi da izvadi jaspri neka po svaki put buode pripravno zasto ja nechu imati ni za faco odkupiti a kamo li za druge stvari. Sada ljubav bratinska meju nami stoin dobro uffan tako je dostavite i vi pozdravljam svekolike u presi / Betina na 11 sicnja 1824 / Vas brat sluga i rodjak d(on) Sime Mavrov / Savise kada dojdemo i cuju da smo blizu neka dočekaju prikojno i posteno neka se ne ukaxu lini ni lakomi zasto u malloy stvari mogu se osramotiti pod tujim ljudim i govorim da chemo i mi dojt posteno

U zadarskom zaleđu siromašni mladići i djevojke snalazili su se na sljedeći način. Mladić bi navodno oteo djevojku, a ona bi prespavala u njegovoj kući, nakon toga su se morali na brzinu vjenčati pa nije trebalo praviti svadbu. Ili je nevjesta sama, bez pristanka rodbine, pobjegla u kuću mladića, nakon čega je intervenirao biskup.⁵⁷ S druge strane, bilo je i stvarnih otmica djevojaka,

⁵⁷ AZDN, SNB, Kutija III, 4: *Prisvitli gospodine i gospodaru moi / Daien na znane vašemu prisvitlomu gospotvu da je došla čer pokonoga Stipana Semirića s Pristega, a žena pokonoga Šimuna Jurevića, budući e prosio Grgo Marinović od moie župe i nisu i braća tila dati istu više pisanu Ivanicu, a ona ie sama pošla a od kuće braće svoje budući se povratila s Raštevića u Pristeg u kuću oca svoga pokle ie ostala udovicon, učinie mir meču nima. A sada prisvitli gospodine upravite kako znate za vinčane, činio sami da se razluče i da ste zdravi / Na službi v(ašoj) po(štovani) g(ospodine) za vazda Jakov Kužinović parok u Smilčiću na 1 novembra 1752; AZDN, SNB, Kutija III, 16 / *Mnogo poštovanomu go(spodaru) go(spodi)nu / Daem vam znati da Petar sin Marka Samarčića koi je k vam dolazija poradi vinčana sad je nemoća(n) k vam doći. Ne more kako ste mu bili naredili kad je bija kod vas i više vam dajem na znane da je došla Stana čer Nikole Varžića iz Ražanca za Juru sina Petra Čurilovića brez naredbe Svete Maike Carkve, a otoi šalem k vam. I da ste zdravi i molite Boga za me. / U Vinercu na 20 agusta 1754 / don Šime Dadić / lat. / Mnogo poštovanomu go(spodinu) go(spodi)nu Zuanu vikariju od Nina / u Nin; AZDN, SNB, Kutija III, 47: *Prisvitlomu go(spodinu) go(spodi)nu i gospodaru momu / Daje vam znati da ovi dana pasani da je došla Stoja čer Marka Jukića brez naredbe S(vete) maike carkve za Šimu sina pokoinoga Petra Zuanovića oboje od ove župe. I o toi šalem k vašoi milosti da biste poslali oblast da i(h) pozakonimo jer su sirote. I Bog vam dao zdravije ji svim od vašega poštena doma i pozdravla Martin Knežević iz poste. / U Vinercu na 24 otonbra 1756 / d(o)n Šime Dadić na vašu zapovoid vazda / Prisvitlomu go(spodinu) go(spodi)nu Antoni Tripkoviću biskupu od Nina / u Privlaku.***

nakon čega je nevjesta bila prisiljena na brak (župnici to nazivaju brak *na turski način*).⁵⁸

Jedan od velikih problema ovog razdoblja bilo je povećanje broja razbojnika (*bandita*) te pomaganje u njihovu skrivanju.⁵⁹ Sudci i seljani nekih sela upozoreni su na ovu pojavu te da ne sudjeluju u tom kaznenom djelu.⁶⁰ U Zadarskom statutu

⁵⁸ AZDN, SNB, Kutija XVI, bez signature: *Copis di secreto do Mong. Iumo vescovo di Nona, in reparazione de ratti di sopra indicati / „Juann Jurileo po milosti Božioi i po suetomu sidalischiu biskup ninski / od dneva istoga od kad uzuisi nas Bogh na pastirsko bichie od biskupa ove darsaue, i stauli smo suaku pomgniu za iskoreniti propostiu običai koiu smo nasli ukorenutu u ugrabglienia divoiaka za posli sluxiti se i gnima u sakramentu od xenidbe, alli sa suom boleschiu sarza nassega uidimo da ouakoj propasti nigda nismo uidiu zudiena dospitka; zato zapouidamo po kriposti suetoga posluha suakome od parokiana nascih da u suaku nedigliu od cila godischia nauistiti budu puku nasce stanouito za pričegnie ouakoga slobodna xiugljenia suprotivu zakonu Boxiemu i podlosina izuan pedipsa carčuena teskima pedipsami priuedroga nasega principa, koje che se imati pokazati ouako propas svaki put kad bi se zgodila, za koj uzrok duxnost biti chie suvakoga od parokiana datti na znagne nami ako bi se i kad ouako zločinstuo u napridak dogodillo, imena od mladicha i diuoike od otza i matere, brachie i sestara i od istih koi bi dali ruku i imali dio olli i naukom alli na koi drugi način u ouakoi propasti i sue to za utissiti praudu Boxju veoma nasardieniu poradi gardobe griha toliko proposna za zadouogliti duxnosti nassoj u nepropuschieniu iskati suaki način za dochi ouakuoi sami silom koiom opričuje suaki ki čarčue suete u odredienju sakramenta od xenidbe. Uffamo da suaki ostati chie usuischien s ououakim nassim ponutkouaniem i da nechie nigda nitko datti uzroka da sse sluxiti budemo s istinom silke duoune ni iskati budemo sipku praude suitoučnene pordoi? Cessa udigliuemo suemu puku nas pastirski blagoslou / U Ninu na 11 giugna 1781 / Iuan biskup ninski / Angel Bachich za kančelira biskupie ninske“.*

⁵⁹ Miroslav BERTOŠA: *Zlikovci i prognanici (Socijalno razbojništvo u Istri u XVII. i XVIII. stoljeću)*, IKK Grozd, Pula, 1989., 73: *Razna nasilja, krađe i otimanja djevojaka i udovica i u svoju zlokovnu školu odurnih psovki, prijetrnji i opće razuzdanosti uvlače ne mali broj seoske mladeži“ Nitko se u selu ne usuđuje požaliti niti zatražiti zaštitu; župnik Kučipera, kako je sam ustvrdio, „izložio je opasnosti i vlastiti život da bi prijavio nasilnike i zaštitio župljane, str. 99: Dio sela tada zatvara svoje veže, provjerava jesu li puške dobro napunjene prahom i sačmom, staje iza svojih škura i nastoji vidjeti kamo kreće družina zlikovaca. Neki, naprotiv, izlaze u selo, prolaze pokraj razbojnika, nastoje izmijeniti poneku riječ s njima i dokučiti kakve su im namjere i kakvo raspoloženje; DAST, Obiteljski fond Fanfogna-Garagnin, spis br. 65: 1726 na 23 otonbra / Lupeži koi ukradoše vole Šimi Zdrakana u kotralu jednoga carna a drugoga marka biše lupež kapitan is Popović i Luka Jagušić is Popović uzeše vola 2 u koprata odagnaše ih kroz grm ispot kuć Milakovih na put zajaše ih tu noć u Popoviće kada dojdose iznad Korlata sritiše ih ozgor hodeći ljudi i pobigoše s volin u grm ljudi poznadoše kapitana s Popović i Luku Jakušića s Popović i tu noć dojdose u Popoviće zoron na dan i tove i tote ih vidiše ljudi ta dan danovaše u kući kapitanovoj uvečer priko noći ubiše oba i podiliše meso i odnese svaki svoju parte mučtu Luka cikina 6. / Pisah ja parokijan od Bibin po kušenciji.*

⁶⁰ Sljedeći primjer je zapovijed providura seljanima sela kopnenog dijela zadarskog područja o ponašanju seljana prema bandama koje haraju tim područjem (DAZD, Dragomanski fond, DM (dragomani), filca LXXVIII D 13/8 i 13/9): *Mi Pere Valier za pri vedru Bnetassku gospodu providur jeneral Dalmacije i Albanije / Budući naša mišal: i kripost sva slozna za izkorenit propasnik: a uzde rzat dobrih obiteli: i dobra nasih podloznikov: a hteći gospoda naša da se uzderži jlubav: a i mir turskim podloznikov kako narejuju kapituli od mira. Š oblastju jeneralastva nasega prez prejudiciju redov zal postavljenih od nasih prečešurov: zapovidamo: i narejujemo. / Da nikor tako od Kotara: kako*

postoje posebne odredbe i kazne za stanovnike i sudce po selima u zadarskom zaleđu i otocima koji pružaju utočište razbojnicima, koji na ovom području krađu pljačkaju, rade otimačine i iznude.⁶¹

U obiteljskom fondu Lantana postoji tablica za razdoblje od 11. lipnja 1737. do 17. rujna 1748. godine.⁶² Na zadarskom otočju tri su osobe zabilježene kao banditi, jedan iz Punte Pašman i dva iz Molata. U pritvoru ih je bilo 73 (najviše iz Tkona – 20 i Kukljice – 8), a pet je Molaćana bilo osuđeno na zatvor. Oglobljenih je bilo 65, 31 osoba poslana je na poslušnost, četvorica su puštena uz jamčevinu (obvezatni polog i depozit), 33 prisiljena na plaćanje, a prisiljeni na čuvanje ljudi bili su jedan iz Tkona i jedan iz Ždrelca.

Od stvari opasnih za vjeru u ovim odredbama nabrajaju se: praznovjerje (gatanje, vjerovanje u vještice i vile), izbjegavanje učenja vjeronauka i izbjegavanje prisustvovanju nedjeljnim misama. Djeci je bio obvezan vjeronauk u crkvi, a roditelji su trebali biti kažnjeni ako zabranjuju djeci pohađanje vjeronauka.

Osim u ovim odredbama, slična pravila nalazimo i u kapitulima bratovština (posebno svećeničkih), kakvih je bilo i na zadarskom području.⁶³

od Grada nima priijimati bandizaniju: i zloživnici: tako podloznici: kako frustiri po nijedan nacin: ilit pretest: a ako bi koi od tih prišal u sela: i druga mista Kotara: da selani ki budu blizni: jimaju učiniti skup: i uhititih: pomagajuć jedam komun drugomu za pristat potribi: koih ne možući jimiti živih: da jimaju ubiti: i za ubijenje: i za derzanje onih udijle prijatite tajle obećanejim od sentencij: i slobojenje jednoga bandizanika od takova banda: i cekinov dvadeset od dobar krivca. / Ako bi paka dosli ljudi od drugoga stata u četu: i š oruzjem: i klali se na rečeno zlo cinenje: s istim načinom da jimaju praviti: i zadarzatih a zato bitite prijete skrovite denunčije šuprotiva onim: ki bih prijali: s kim koder daron običitnikon./I budući mišal gosposka da u ovih derzavah bude uzderzan k mir prez smutagn: i kredbin. Tverdo zapovidamo svakomu brodu nasih podloznikov prevazat frustiri već od gtiri na voltu: a ti / Prijati poznadu: bi pria ako bi bili od zla činjenja mli nosili oruzje: i ako bi bili oboruzani jimati te se poznati za zločinci: i praviti: a to budi komunom priručeno: i nasloneno. / Svi ti naši podloznici: koi jimaju viru: i graciju od naših precešurov prenda većim nevalaju: budući opet upali u njihov band: nistar nemagne pristajuć mi na milošarje. Običa mojim da možete po vas dan trinadesti ovoga: doiti prid nas za bitim iznova ucinene gracije. Ašiku rivajućih da po putu nete biti smučeni: koi termen kako proide: i ako ne doidu i opet upastite u njihovi parvagni bandi: i dezgraciju gosposku. / Iz Zadra na 3 febrara 1678. / a ovi da udisela nosi od sela do sela i bublika na Pakošćani: u Staron Zadru Diklu: Turnu: Filipjakovu: Karničini: Sutkošanu: Bibignah: Bokancu Malpagi Dračevcu: Gruši: Kozinu selu: i Glupavci.

⁶¹ Vidi *Zadarski statut (Statuta Jadertina)*, Zadar, 1997., R 137, 627 – 633, R 150 (Protiv zločinaca), 659 – 661.

⁶² DAZD, Fond Lantana, Kutija 2.

⁶³ Dati ću primjer Biogradske svećeničke bratovštine. AZDN, *Madrikula svećeničke bratovštine Uznesenja BD Marije iz Biograda 1720. – 1841.* Transliteracija objavljena u knjizi *Madrikula svećeničke bratovštine Uznesenja BD Marije iz Biograda 1720. – 1841.*, Stalna izložba crkvene umjetnosti, Zadar, 2012., fol. 2r: - 9 - *Jošte naredismo ako bi koi brat brata opsova na skupu da bude kaštigan libar.10. uput tolikoer ako bi ki brat česovu kodi smučnju postavia među braćom ali u muntivanju ke kodi stvari na skupu budi kaštigan lib(a)r10 kako e pisano i da se izmetne smutlivac i koi bi psova braću.*

U kapitulima bratovština zapisane su i moralne odredbe, kao i kazne za njihovo kršenje, tj. način ponašanja braće prema ostaloj braći i određene kazne za poštivanje ovih pravila,⁶⁴ a same bratovštine (neke samo svećeničke, a neke kombinirane sa svjetovnom braćom), koje su bile glavna okupljališta svih seljana, u *kapitulima* su sadržavale propise posebno za svjetovnu braću, a posebno za svećenike. Najčešće kazne propisivale su se protiv psovki,⁶⁵ kletvi, proklinjanja, svađa, tuče itd.

ZAKLJUČAK

Da bi održavali red na svom području i poštivanje kršćanskog načina života, biskupi su provodili redovit nadzor nad svećenicima i vjernicima putem vizitacija. Prije ili poslije pastirskog pohoda slali su moralno-kazuističke odredbe te razne upite o radu župnika i životu u župi na koje su župnici morali odgovarati. Župnici su također morali redovno voditi i ostalu crkvenu evidenciju koja je bila pregledavana prilikom vizitacija (matične knjige, knjige bratovština, knjige izrečenih misa, knjige desetina, razne knjige dužnika, popise inventara i župljana i ostalo). U članku je obrađeno devet odredbi te niz dokumenata koji dokazuju na kakav su način živjeli ljudi s kraja 17. i početka 18. stoljeća. Svi dokumenti upotrebljeni u članku pisani su glagoljskom kurzivom i kurzivnom bosanicom (hrvatskom ćirilicom).

⁶⁴ Grozdana FRANOV-ŽIVKOVIĆ, "Bratovština (skula) župe sv. Ivana Krstitelja u Tinju i župe sv. Petra i Pavla u Bubnjanima u 18. stoljeća", *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 53, Zadar, 2011., 173. Tako npr. braća ne smiju pjevati svjetovne pjesme već samo redovnici one duhovne (*I ošte mi bratia odlučismo da niedan brat ne ima pivati ni popivati van redovnici pisne duhovne a to ie za stolom i ako bi koi redovnik zapopiva ali piva izvan pisne duhovne a to ie na svoje vrime da ima platiti li(bar) - 3 akoli bi mundani da plati - so(ldini) - 30*), ne smije se psovati i udariti brata (*Jošte mi bratia odredismo ako bi koi brat brata opsova na stolu da plati - li(bar) - 8 prez svakoga milosrdia akoli bi na drugom mistu da ima dati - li(bar) - 4 akoli bi brat brata udria oružiem ali drugom stvariju na stolu da plati u skulu - li(bar) - 60 prez svakoga milosrdia*), ne smije se suprotstavljati odlukama ostale braće (*Akoli bi koi brat otio se suprotiviti braći tere se ne bi tio pokoriti da se ima izvrci kako odpadan brat i da mu se ima doniti na kuću mrtvačka postela*), ne smije se nositi oružje (*da se nima nositi ni edno vrste oružia na sto izvan britve van ako bi bia uzrok od rati za strah turski akoli bi koi brat donia oružie da plati u skulu - li(bar) - 5 -*); DAZD, *Glagoljska knjiga Bratovštine Sv. Mihovila u Sv. Filipu u Jakovu, 1630.-1817.*, 2: *Peti kapitul odredismo da koi bi brat donia na skup pušku malu ali sablu budi kaštigan li(bar):3 uput. Toliko ako bi brat brata obsova na skupu ali zamanuo ali udario budi kaštigan li(bar): 25 uput i da se stave iste iaspere za operu skule*. Transliteracija objavljena u knjizi Grozdana FRANOV-ŽIVKOVIĆ, *Bratovštine (Skule) župe sv. Mihovila u sv. Filipu i Jakovu u razdoblju od 17. do 19. st.*, drugi dio niza "O staro župi u sv. Filipu i Jakovu", Mjesni odbor Filip i Jakov, 2013.

⁶⁵ Mihail BAHTIN, *Stvaralaštvo Fransoa Rablea i narodna kultura srednjeg vijeka i renesanse*, Nolit, Beograd, 1978. M. Bahtin nabraja raznolike manifestacije i izraze narodne smjehovne kulture, između ostalog na trećem mjestu postavlja različite forme i žanrove slobodnijega uličnog govora (psovke, proklinjanja, kletve, narodne blazone i drugo).

PRILOZI

AZDN, Ninski spisi, Kutija I, spis br. 60 (dim. 20,7 x 14,5 cm, jedan list, trag pečata u lijevom donjem uglu, kurzivna glagoljica, potpis biskupa latinicom, iza tekst o preuzimanju mandata talijanskim jezikom i latinicom).

Mi Iurai Parčić po milosti Božioi biskup ninski -

S našom zapovidiu od istoga našega ovoga mandata i zapovidiu našom zapovidamo svima i svakomu pose parohianom i kapelanom, od vladania našega koi nisu vazeli bule od parohie i kaže sahranenie nami da u termen dan osan imate doiti vazeti ih u Nin ali u Novigrad pod penu dukat .10. udil vazetih i aplikani u fabriku palaca od biskupie i ostalo u voli pravde naše i tako da se obsluži -

iz Nina kančelarie biskupie; na .29. zunia .1696.

Georgie Ver° di Nona

Bi intiman ovi madat u Viru

Bi itimani ovi manidat i na Pirivalaci na 10 setebara

Breulaqua

AZDN, Ninski spisi, Kutija I, spis br. 76 (dim. 19,8 x 29,3 cm, jedan list, oštećen lijevi gornji ugao, tekst tog dijela ne može se pročitati, lijepo vidljiv (očuvan) otisak pečata 3,4 x 3,8 cm u lijevom donjem uglu stražnje stranice na kojem piše + *GEORGIVS PARCHICH * EPISCOPVS * NONEN, na vrhu biskupski šešir koji drže anđeli, a u štitu zvijezda i polumjesec, kurzivna glagoljica, potpis biskupa latinicom).

(Mi Iurai Parčić po mi)losti Božjoj i svetoga

(Sidalića apostol)skoga Biskup Ninski

(...) duše naše razumili smo da niki pa(rokijani) (...)tnuvši svaki strah Božji, i žejlu od (...)voie prezputnim hotinjem smili su pristupiti naše naredbe pod šušpenšion zapovidaneim i parvo dilivši se od svih parokij zadaržujući se van jnih za mnoge dni prez ikakova našega dopuustka ali našega vikaria s mnogom škodom od duš. Zaradi česa u kriposti od svotoga (!) poslua i pod pene popričeneim u naših odlukah i iošće pod penu od dukat pedeset zapovidamo svima parokianom od naše daržave da se nimaiu diliti od svojih parokij pod koi kod hotiniem, ali obličjem prez dopušćenia našega ali našega vikaria, ni zadaržujući se vani svojih parokij više od dvadeset i četiri ure a u to vrime ostavivši na svoje misto jednoga misnika podobna i od nas pohfajlena.

Većma niki od parokianov i od popov od naše daržave smiu hoditi po parokiah prez kakova obiližja od šotane i u celebranju od oficjev od svete mise smiu pristupiti k svetimu oltaru s pogardom od odiće obuveni u čizmah, papučah, ali opankah, zato zapovidamo svima pod penu od škomunike da nimaju ulizovati u crikvu za celebrati svetu misu, ni svete oficie prez šotane duge, podobne misniku i postolima na noga(m)a fratri u obući od jniova reda, a koi bi se prezputnim načinom suprotivia ovim našim naredbama, ne samo će se razumiti da je upaja u škomuniku ozgora rečenu, da jošće biti će pedipsan žestokimi penami u našoj sloboščini uzdaržani.

Jošće smo našli da niki od parokianov od naše daržave smiu združiti čejlad u svetom matrimoniui koi nisu bili krizmani suprot svetim kanonom i suprot zakonu svete matere crikve. Zapovidamo tim jistim po stanovitom načinu da ne mozi združevati u svetomu matrimoniui veće čejlad koja su krizmana; a suprotivnici razumiti će se ne samo da su upali u penu poprićene od svetih kanonov da jošće dostoini da su voziti osamnadeste miseci galiu. A naodeći se koi god združen u svetomu matrimoniui prez sakramenta od krizme imati ću jih parokiani koliko prija činiti da se krizmaju.

Niki od parokianov i popov prez opazka varhu dijnitadi i pečata redovničkoga s koim su odićeni, ne samo u svoj baščinah da li jošter kakono najmenici gredu svitovnim jludem za plaću posloovati; zabrajnujemo tim jistim da ne imaju posloovati u ni jednoj zanati od takovih poslov očitnim načinom ni sebi ni drugomu pod penu od šušpejšiona za jedno godišće prostnim misnikom, a parokianom pod penu od izbavljena parokie.

Jošter zapovidamo svim parok(i)janom da se imaju uzdaržati od igre u ko(cki?) a varhu svoga da ne imaju piti zdra(vice svjeto?) vnimi gliudi, koliko meiu sobom, pod penu jedan da (dukat?).

Zapovidamo svim parokianom od naše daržave, da imaju uč(ini)ti iedan libar, i daržati ga u crikvi ali kod sebe, u komu jimaju sebe (!) mise, i za koga ih imaju govoriti, zapišivati, tolikaše i ostali misnici, takoier, pod penu našoj slobošćini uzdaržanoj.

Još zapovidamo svim parokianom, i misnikom da imaju odgovoriti na kaže koi te im biti poslani svakoga miseca od našega vikaria izvanskoga u termin od dan dvadeset, pod penu od jednoga dukata srebarna, koi će se dati onomu koi bolje bode odgovoriti na iste kaže.

Najzada zapovidamo istim parokianom kada budu priati ovo sadašjne naše zapovidi, da kod sebe kopiu od njih imau daržati, a njih od sela u selo jdi budu upravni, odaslati.

Iz Novoga od kuće našega pribivališta na 17 miseca otubra 1698.

*Georgio Ver° di Nona
Kancelar (nečitljivo)*

AZDN, Ninski spisi, Kutija I, spis br. 2 a (dim. 29,5 x 40,6 cm, jedan list, lijevi rub oštećen, lijepo vidljiv (očuvan) otisak pečata promjera 5 cm, u lijevom donjem uglu prednje stranice na kojem piše + *GEORGIVS PARCHICH * EPISCOPVS * NONEN, na vrhu biskupski šesir koji drže anđeli, a u štitu zvijezda i polumjesec, kurzivna glagoljica, potpis biskupa latinicom).

Mi Juraj Parkić po milosti Božijoj i od S(veto)ga Sidališća biskup od Nina

Budući drago Bogu esmo za pohoditi s(ve)te crikve mista i svake ostale stvari koje se pristoje nami za providiti stvari svake koje se pristoje poštnu Božijemu i guvernu duševnomu i žitku diačkomu i dobru staniju od inih stvari

Nukamo dakle svom glubavlu sve karščane za učiniti užganu molitvu Gospodinu da se račje podati nam svaku pomoć potribnu za da ovo naše dobro dilo izvarši se po načinu od najbolje

službe G(ospodi)na Boga koje dilo račitite se sprovoditi do crkve s rečenom molitvom i š njihovim bitjem koliko najveće budu moći, i radi toga čina naredjujemo da se čini očita molitva prid oltarom S(vetoga) Sakramenta gdi se uzdrži i činiti koi godir procesion pri našega došašća i da pohod bude prudniji svima prizivamo jih na s(vetu) ispovid i pričesćenie tada koju stvar učinivši i molitvu čineći ne samo za dobro telesno da jošće radi dobra od crkve ninske i općenske dobiti će podpuno prošćenie od mišiona ali poslanja apoštolskoga prizivlemo sve one koi nisu bili krizmani da se priprave za prijatiju zapovidamo svim beneliciatom crikvenim i redovnikom da se imaju naći u njihovoj daržavi š njihovimi patentami od beneficijev i od redov i ostalimi stvarami koje se na(mi) ne pristojie začetkom od titulov i s notom od obligov, i svake stvari koja se nahodi od dobar i robe crikvene, i od svetih relikvij, kazalište od libri koje darže koliko za službu svoiu toliko za crikvenu notu od prošćenjih crikvenih od dopuska za moći celebrati od vir za ispovid i pričesćenie u vrimenih dopušćenih od službe crikve učinien narejenoj od abita pristala do sada nošena.

Zapovidamo svim returom crikvenim da nam priprave notu za prikazati nam ju udilac od svih carkav i otarov jošće svitovnih i jošter polskih, od svakoih parokij i tako od svih diakov, i mist bogomolnih i brašćin od blagdan i ostalih svetac sajmenitih procesionov iritih očitih, a navlastito od supersticionov i ostaloga bezakonstva grišnikov očitih kakono užurarie, hotnikov, beštima/ni/durov, zločinac i od onizih ki se ne ispovidaju o Vazmu sadašnjemu i da nam imaju prikazati, nahodi li se koi u proklestvu malomu ali velikomu, da koi zaručnik ili zaručnica razlučeni živu, i da nahodi li se koi remeta u njihov parofiji

Svim općeno zapovidamo pod penu od naše slobošćine, da znadući u istoi parokiji koga godir u besidah aliti u dilu šošpeta od eležie ali čelnik od inih, ali knjige da darži ali pisma zabranena ne krati se navistiti nam ga ali našim poodnikom

Jošće zapovidamo svim crikvenim i svitovnim znajući grišnike očite ali bre pusva očita, da nam ga ima obočitivati ali našim pohodnikom

I navlastito ko bi z(n)aja da tko diluje dila od čarovnikov vilenikov i ostalih stvari diavalskih jošće koi bi znaja da ko ima obligov od mis ili od oficijev ili od lemozin i od ostalih dobrih dilov, da se darže otajn ili da se ne ispune od kojih su daržani ili su ti obligi utemenleni u najposlidnu volu ali naredbi od beneficia ali u starom zakonu ali u drugomu načinu

Svi pake molimo zgoručim načinom koliko moremo u G(ospodi)nu da znajući beteg i perikul koe duše ali koe drugo zlo u službi Božijoj i još otajne koim mi možemo providiti radi ljubavi Božie neka nam jih oznane.

Dano u Ninu na .20. aprila 1694 iz našega biskupskoga palaca

Giorgio vers° d Nona

Antonio Puchetti cancelar

PEČAT

Bi ta zapovidi u tim mis(ti)ma

U Ražancu miseca aiprila .23.

Bi ta zapovid u Poličniku na .2. maja 1694

Ražanac

/Bi ta z/

Poličnik Nadin

AZDN, Ninski spisi, Kutija I, spis br. 3 a (dim. 30,1 x 42,1 cm, jedan list, rubovi oštećeni, tekst sačuvan, slabo vidljiv otisak pečata na drugoj stranici lijevom gornjem uglu dimenzije 3 cm, kurzivna glagoljica, potpis biskupa latinicom).

Dekreti i zapovidi prisvitloga i pripoštovanoga i uzvišenoga gospodina a(r)hi(biskupa) Ivana Borgoforte po milosti Božjoj i Svete Skupščine apostolske biskup ninski lički Krbave Banovine

1. da niedan parohijan od naše države nima se diliti od negove parohie prez naše licencie u pismu stoeci vanka ne edan dana i ednu noć zač neka bi koja duša priminula od ovoga svita prez ispovidi i ostalih svetih sakramentih prez istoga parohijana aliti vam prez svakoga drugoga Božjega redovnika; i ovo zgora rečeno est pod penu koi bi parohijan ne obslužio dukat 10 bnetačkih koi se imaju pridati u kancelariju našu u termen dana 10 i ako to ne izvrši da ima se razumiti da e ostavljen od mise negove udile

2. da svaki parohijan od naše države da e držan po svaki put učiti dotrinu kršćansku dušan kršč(a)nskimi od negove parohie svaku nedilu i ovo u penu koi bi parohijan ne činio edan dukat da plati svaku nedilu

3. i da svaki parohijan est držan meju negovom misom pripovidati vaele sveto puku negovu u svaku nedilu i svece zapovidne od prišaštva i korizme toliko er edan put na misec i svaki blagdan veliki od godišća i ovo pod penu od ednoga dukata svaki put ki ne bi ove stvari izvršija

4. Da svaki parohijan est obligan nastojati bolesniku do naizadnega punta od smrti negove i ovo pod penu od ozgulena neg(o)ve parohije

5. Da ni edan parohijan aliti vam redovnik /i/ ne ima priti prid g(ospod)i(na) biskupa a ki ne bude imati na noge postole na šotani kular, a na glavi klobuk – i vo se razumi kada doidu u grad od Nina aliti van u ko drugo selo ali misto od naše države pod penu od po škuda polovicu ovoga dati će se onomu ki bi ga akuža u našoj kancelariu; ista ki naš žakan ima obslužiti i učiniti sto smo ozgara (!) rekli pod istu penu

6. Da ni edan parohijan aliti v(a)m redovnik nima kopati ni orati budući to nedostoino činiti svakomu ki ruke negove ima posvećene i vo pod penu od ednoga dukata srebrna za svaki put kada pristupi ovu zapovid razumiuci se da će se vazda dati poduka ta onomu ki bi ga akuža u našu kancelariu da redovnik ne obsluži vo ča smo zapovidili

7. Da ni edan parohijan aliti van redovnik ne ima misu svetu govoriti u kratkoi šotani i negov sveti ofici u crikvi prid pukom nimjući postole na noge, a kular na šotani obučen u kotu i štolu na sebi i ovo pod penu svaki put od pomankana dukata edan

8. Da niedan parohijan aliti vam redovnik ni svaki žakan nima hoditi prez šotane po selu i očitio po svakomu mistu; i to za svaki put ne obslujući ima dati crkvi svetoj dukat 1 -- a dobru ki bi ga akuža u kancelariu našu da nie izvršio vu zapovid

9. Ako bi koi redovnik aliti vama parohijan da bi očitio smutio s negovih pijanstvom učinija razumi se u dile da est osuen svaki redovnik i parohijan za takovi smrdeći grih osuen za svaki put za takovi grih u dva dukata srebrna običa se dati ki bi ga očitiova u našoi kancelarii po dukata –

10. Da svaki parohijan bude držan zvoniti Zdravu Mariu svako jutroi u zoru i u podne i svaki večer i svaku subotu u večer ima zvoniti na letanie Gospine i kantati ih i ove sve dekrete ozgora

rečene ima svaki parohijan držati ih pribivenih u sakristii neka more ih vazda svak vidjeti neka nima ni edan parohijan i redovnik ni edne skuže ako nii što ozgora oslužio

Juan Biskup ninski

Pomoćnik biskupski od mandata

Decreti Episcopali nella Visita Sacra dati a tutti R. Borgoforte li 15. maj 1664 ili 1684.

AZDN, Ninski spisi, Kutija II, spis br. 4 (dim. 19,8 x 28,5 cm, jedan list, bez pečata, kurzivna glagoljica, potpis biskupa i kancelara latinicom, popis sela talijanskim jezikom i latinicom).

Mi Jurai Parkić biskup ninski

zapovidamo svin parčianom kapelanom i saknom od Zatona Privlake i Vira da u Veliki Četvertak ča će biti na 13 aprila imaiu se naći svi ovd i Ninu s paramenti u jutri za nastoiati činiti sveto ulie kako odreiuju sveti kanoni i stari običaj u ovoi dersavi pod penu dukat .25. odreienih fabriki desetine komunske

Od Nina na 18 marča 1702

Giorgio Versc° di Nona

Zaton

Privlaka i Vir

Zaton

Breuilaqua

Pontadura

Bi ova zapovid na Viru na 20 marča (počeo pisati aprila pa prekrizio)

Bi ova zapovid na Pirivalaci

na 15 marča 1702

Bi ova zapovid intimana don Mantonu na 1 miseca enara 1703

AZDN, Ninski spisi, Kutija II, spis br. 1 (dim. 28,2 x 39,7 cm, jedan list, slab otisak pečata promjera 3,6 cm na papiriću u obliku orla koji je bio naknadno zalijepljen u lijevom donjem uglu, kurzivna glagoljica, potpis biskupa latinicom).

Kasi sahragneni prisvitlomi i pripoštovanomu gosp(odin)u Juriu Parkiću Biskupu Ninskomu a kada nie grih u daržavi posto(vanom)u Gosp(odin)u vikariju

*1 Biatema eretikaska do treće prez nevirnosti to est ko bi psova gosp(odin)a Boga Diviču Mariu ali svece Božie koia iest sahragnena Svetomu Ocu Papi i svaka druga biastema po običaju rečena
2 Slusiti se na zlo koie ali /vam/ doći u poznanie stvari koie otaine al skrovite od sakramentov svetih ostie svete uglia svetoga svetih relikvii al koi stvari tasće posvećene zovući u pomoć duha nečistoga otaino vel očito zač bo s nevirnošću takov grih zabragnenie Svetomu Oču Papi*

3 Treći sakrileg u svetomu mistu učignen po prolitiu karvi ali puti nase tolikoer puteno sahrisenie rodbinom u drugo kolino a p(o) rodbine od ženidbe u parvo

4 Grih teski protiva naravi to iest sodomitski dospiven muške glave s muskon i ženski ženskon ili muske ženskon tolikoer živinon ili koie godir sramotno i gnusno dilo s nevirnimi

5 Oskvagnenie diviče ili unesenie tolikoer koi bi pozna zaručniču parvo zaručea tolikoer koi bi na roditegla svoga ruku postavi i udri

6 Uboiče po hotiniu svomu ali koi bi radili činit izvarći dite ali činit umrit dite u utrobi; ali matere koe bi daržale ili dopustile daržati maglahno ditesiće uza se

7 Koi nakon godišća dosavsi na didinu i gospodarsćinu dobar ostavglenih i ne izversi svi i ne izpunivsi ča mu ie naregeno da učini za dusu roditegla svoga i dobročinca i toliker nodari koi bi po himbi sakrili i ne dali testamente na svitlo

8 Krivo svidočanstvo prid pristoglen hinbon ili prokura da drughi za osvaditi koga; sakriti pisma sćeton iskargnega tolikir sakriti ili uzdarsati pisma črikvena ili ki se pristoe biskupii i koi ne plaćaiu desetine crkvi

9 Otač ili mati hinbeno uzdaržuiuci da gnihova diča ne gredu u črikvu i da se ne uče stvari od svete vire

10 Oni koi bi izgorili kuće ili sidbe, ili stabla tuia i koi bi prodavali ili kupovali s krivon miron Dano u ninu iz Palača biskupie na 13 aprila 1702

11 Da ni edan paročian nima odrisiti onih koi se opiaju zdraviče piuci i smarno sagrisuiu Giorgio Vers° di Nona

AZDN, Ninski spisi, Kutija V, spis br. 73 (dim. 29 x 40 cm, oštećen cijelom lijevom stranom tako da fali dio teksta, obnovljen, nije naveden datum nastanka spisa, kurzivna glagoljica).

Dekreti potvarjeni od nas Martina Dragolia biskupa ninskoga, nešega predicesura od vrimenta od naše vižite

(da) ni edan redovnik koi se nahodi u ovoi našoi daržavi ima priati desetine, i uzdaržati jih sebi (...) ie se pristoje crkvi i gospodinu biskupu pod prokjlestvo nami sahrajnjeni.

(Da ni jedan) parofian nima dopustiti redovnikon od druge daržave govoriti missu svetu, ako ne bi (...) (poka)zali dimišorie od svoih starešin ni dopustiti da se prosi prez licencie g(ospodi)na biskupa (...) pod penu prokjlestva nami sahrajnena.

(Da ni je)dan kapelan, ali parofian nima se diliti od jnegove parokie ni prinočiti prez licencie g(ospodi)na biskupa ali jnihova vikaria pod penu od pet dukat.

(Da ni jedan) parofijan ne mozi odrišiti onih koi se zdravicami opijaju pod penu nami sahrajnenu. (Zapovidam) o svim parofianon i kapelanon da ne imaju zlamenovati s vodon ni karstiti dicu po kućah, (b)rez potribe od smarti, i u osan dan da se imaju karstiti, i ne dajle odnositi po porojenju.

(P)arofian, kapelan ni drugi redovnik ne mozi reći misse, ni činiti brastva, ali pobratini

(go)voriti jin molitve, ni ostale stvari crikvene činiti pod penu deset dukat srebornih,

(...) od koih biti će dani onomu koi bi osvadia rečene redovnike a drugih pet biti će namijne(...)

(...) u stvari božanstvene, i ko ih osvadi biti će daržan skrovit.

(Ne) mozite vinčati ni ednoga ako parvo ne budu od jnih zamenati znadu li moliti Boga, (osta) le stvari koie su potrebne jednomu karšćaninu po jnegovoj košienii.

(...)ši kurati, aliti parokiani na nauk karšćanski za učiti dicu, i ostali puk, kako su

(...)žni u jnikovoj kušencu, i to najmajne svaku nedijliu pod penu neposlušnomu od je(d)noga dukata svaki put.

(...) parofian mozi pojti u pojle to jest u vinograde tuje za poslovati s ostalimi težaci pod penu od obustavljenja misec dan od svete misse.

AZDN, Ninski spisi, Kutija V, spis br. 53, postoje dva ista prijepisa (dim. 20,4 x 28,6 cm, jedan list, slabo vidljiv otisak pečata promjera 3,5 x 4,2 cm na dnu s lijeve strane, nije naveden datum nastanka spisa, kurzivna glagoljica).

Kaži sabrajneni prisvitlomu i pripoštovanomu gospodinu Martinu Dragoliu biskupu ninskomu a kada nie njih u daržavi poštovanomu gospodinu vikariu

Biaštema eretičanska po treće prez nevirnosti ko bi psova g/ospodi/na Boga Divicu Mariu ali Svece Božje i druge beštine

Služiti se na zlo koie ali za doiti u poznanie stvari koie otaine al skrovite od sakramentov svetih oštie svete, ujlia svetoga, svetih relikvii al koie stvari tašće posvećene

Sakrilej u svetomu mistu učinien po proliču karvi ali puti naše tolikod ier puteno sagrišenje rodbinon, u drugo kolino a po rodbine od ženidbe a prvo grih teški protiva naravi to jest sodomiski, ali koie godir sramotno i g/ospodi/nusno dilo s nevirnimi

Oskvarjenje Divice ali uneseñie toliko jer ko bi pozna zaručnicu parvo zaručenia i ki bi sagrisio z divojkon podaiuci on viru od zaručenia toliko ier ko bi ruku postavi i udri roditelja svoga

Ubie po hotinju svomu ali ko bi radili činit izvarči dite ali činiti umrit dite u utrobi ali matere koie be držale ali dopustile daržati majliahno ditešce uz a se prij godišća

koji nakon godišća došavši na didinu i gospodardščinu dobar ostavljen ali ne izvarše al ne ispuni ča mu je naredieno da učini za dušu roditelja i dobroćinca svoga i toliko ier nodari ko bi po himbi sakrih i ne dali ga na svitlo

Krivo svidočanstvo prid pristoljem himbom ali prokura da drugi za osvaditi koga, sakriti pisma ščeton i skarjnega, toliko ier sekriti ali uzdaržati pisma crikvena ali koia se pristuju biskupii

Koji ne plaćaiu desetine crkvi

Otac ali mati himbeno uzdaržaiuci da jnihova dica ne gredu u crikvu i da se ne uče stvari od Svete Vire

AZDN, Ninski spisi, Kutija V, spis br. 70 (dim. 39,8 x 38,5 cm, oštećen pri vrhu, na sredini papira, pri dnu četiri zadnja retka, pisano na drugom papiru, zatim lijepljeno da izgleda kao jedan papir, obnovljeno, nije naveden datum nastanka spisa, kurzivna glagoljica).

Petar Paolo Pakašin dotur kanonik, i arkiškan i prisvitl(og)a, i visoko uz(v)išenoga g(ospodi)na g(ospodi)na Ivana Vušia po milosti Božioi, i Svetog Stola Ap(o)štolskoga biškupa Ninskog Like Kar(ba)ve i Banovine vikar veliki pozdraulienie g(ospo)di suim parokom i kapelanom od ove biškupie ovim z(a)povidam udila (...) ponizna pokornost.

Nisu smankali biškupi prisuitli i visoko uzuišeni (...) šre sp(o)mene, skazati liubau suoiu pastirsku, za napisati regule i zapovidi od koih razume da će (!) se izvaditi frut potribni za dobro težati vinograd Isukerstou i čuvati duše vernih toliko drage G(ospodi)nu Bogu priporučene

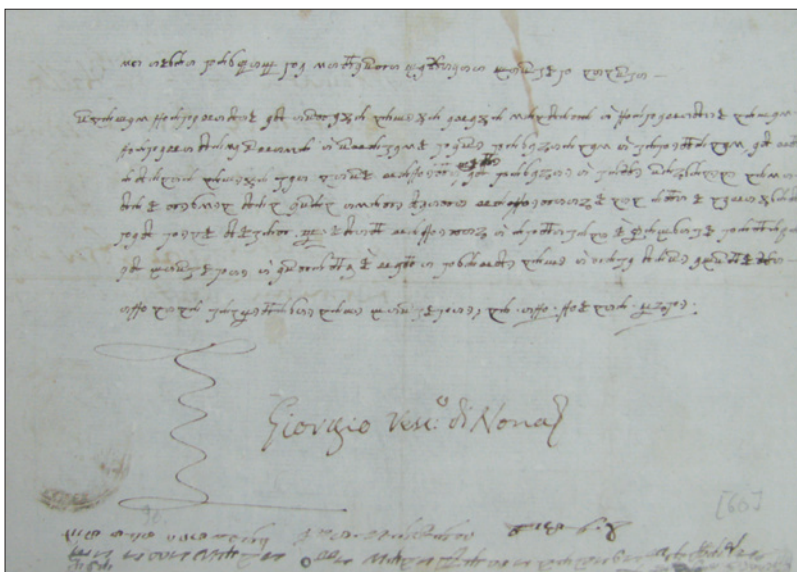
starosti njihova pastirstua /la/ da pako oni po njihovoi priliki i činu, koi čin napervo donaša da u časti vikara velikoga imamo pratikati kako ima se čuvati stad drago i ljubleno Bogu ove biškupie, razumimo dati dušam s našim ežemplom dobrim ordinom za dostignuti spasenie istih duš ali ne počne dobro, koi ne počine /dobro/ od neba, pristoi se da se na naipervo mesto uteče za pomoć od suemo/o/gučega G(ospodi)na Boga kako pomožna od istoga naša mlohavost, ovi naši čini smišani sue skupa/pa/ suomu pošteniu, i slusbi hodeći sa suim pošteniem punostium i liubauima. Zato nagovaramo sue čerkuene peršone po uelikoi milosterdnosti G(ospodi)na Isusa Kersata sa suimi drugimi virnimi koliko muškoga toliko ženskoga spola, da priporuče suoimi pobožnimi i gustimi molituumi miloserdiu Božiemu; i zato suaki parofian ima suoiemu oznaniti ovako donaša štuar da bi velika dobrota G(ospodi)na Boga, i dari Duha Svetoga da moremo dobrim putom ako bude moguće na hualu i slavu njihovu i spasenie duš dobro nastoiati naš offiči.

Obligani su zato sui parofiani koim se dostoi, skoznovati starlostium zueličenie duš keršćanou imati suvaku pomniu za čuvati nig ne ostaviti, neg pomoći suakum pomoćium duhovnum, i kod nih stati: zapovidamo svakomu od istih parofianou da se nimaiu diliti iz suoie parofie prez uelika (u)zroka i istinite kauše koia se ima glavarom naperv dati s fundamentom, koim neče (!) biti ni ednomu zabraniena za učiniti suoi ineteresi ostauliaiuići vazda drugoga na suoiem mestu, koi ima nastojati ako što primiri se. Ni edan ne more stati daleko /n/ izuan suoie parofie ueče od duadeset i četire ure, ako bi bila tulika preša otiti prez ličencie ostauliaiuići zato vazda mestu, more sigurno činiti ofiči suoi za p(o)tribu koia se more prigoditi. Obligani su ioste suaku nediliu naimanie skupiti diču od njihove parofie u cerku i tomačiti suetu viru katoličasku i učiti na/v/uk karćanski ali dotrinu i drugo molitue navadne i potribne za dobro h(o)diti po putu G(ospodi)novu ostaiuići zavezani osebitem načinom žakni da imaiu dohoditi suaki put sebi učiniti Boga boieći dobar napridak združaiuići z drugimi dekreti i zapovidamo očito (!) suakomu parofianu i returu suake carkue da nimaiu pustati govoriti suetu misu popu ali drugomu redouniku od tuie biškupie ako pervo ne vide njihove dimišorie od njihovih glavarou, ako budu redovniči od koiega religiona ove biti potveriene stunie u palaču biskupskom i podpisane; dopušćaiuići zato onim popom koi budu na putu dopušća im se i ednuć misu reći imaiuići pako ličenciu parofiani od suoih biskupou ali glavarou ošće će biti spoznani i imau učiniti kako zgora.

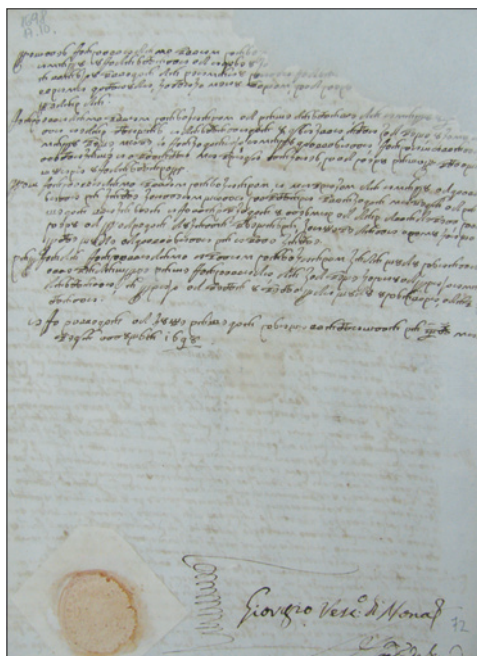
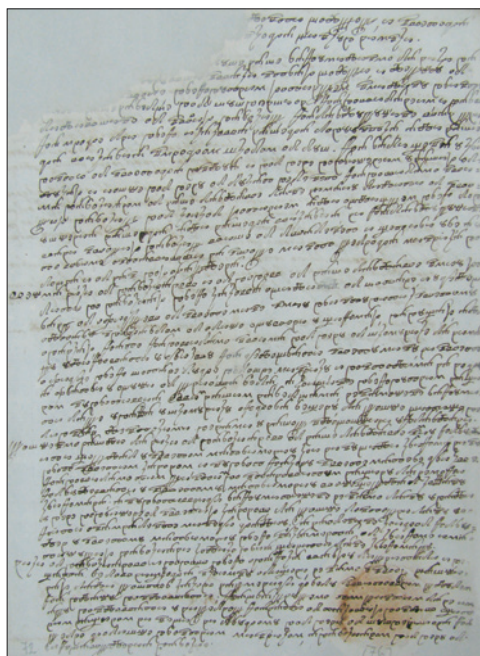
Obligani su u drugom parofiani deršati libar u njihovih parofiah u koih imaiu zapisati njihova imena suaki dan kada misu govore, kako iesu zavezani strašnim načinom i činiti anotati i druge redunike koi suaki dan misu govore.

Drugi redouniči koi nisu parofiani imaiu spoznati parofiane za starie, i da se nimiu ingerivat u nikakou funčeon parofianski, prez njihove oblasti istih parofianou ako ne budu ti redouniči od glavara tu od nas odregeni na kakou ofičii osebuini. Imai u ioste, ako budu koi oblig imati u njihovoh cerkuah od šakrifičja ali od koiega goda za(p)isati na iednu tavulu ali kartu, i obisiti u šekrestii al kapeli da mogu lagže spomenuti se za sueršiti.

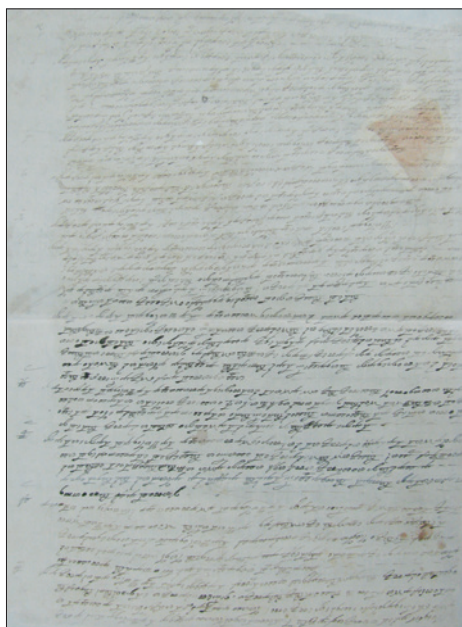
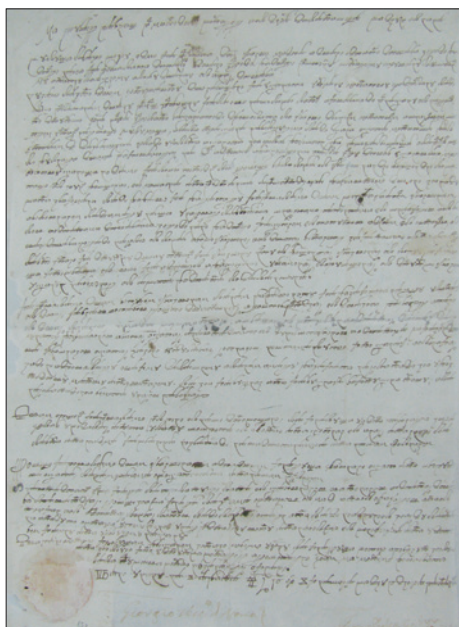
I ako bude od suih oua dobrota oueršena ovako nagovaramo s poniznoćum Božium, zapovidam i svetim kanoni, kako oni koi suproti čine zapovidam istim i ovim ordinom našim stabilienim u tih istih, ulizuiu u penu, koi uoni naperv donašaiui suaki put prez miloserdia ote biti kaštigani.

SLIKA 1. AZDN, Ninski spisi, Kutija I, spis br. 60, odredba biskupa Jurja Parčića od 29. 6. 1696.

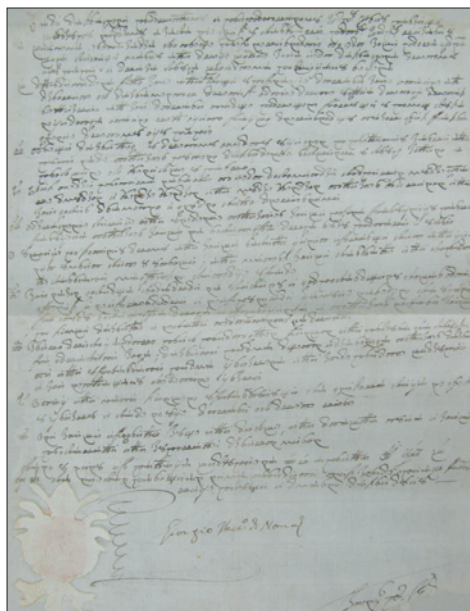
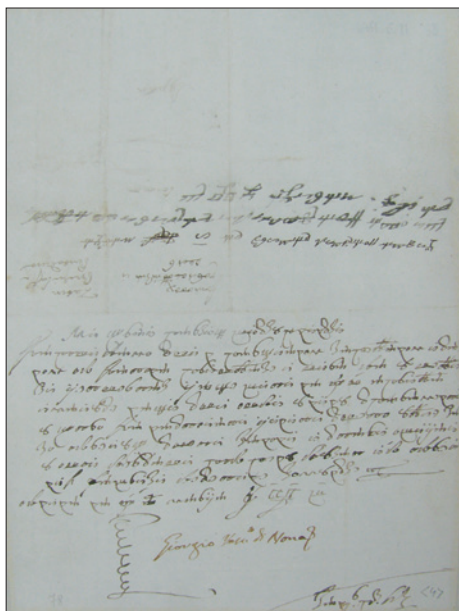

SLIKA 2a i 2b. AZDN, Ninski spisi, Kutija I, spis br. 76, odredba biskupa Jurja Parčića od 17. 10. 1698.

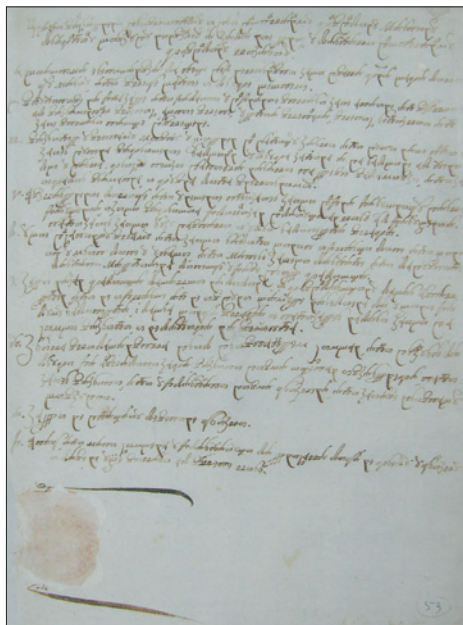
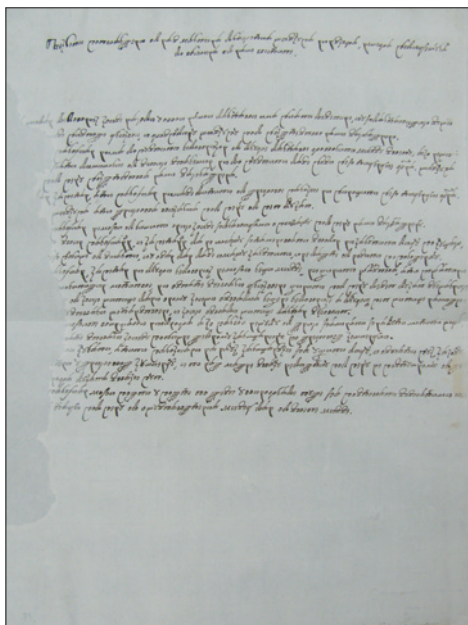
SLIKA 3. AZDN, Ninski spisi, Kutija I, spis br. 2a, odredba biskupa Jurja Parčića od 20. 4. 1694.

SLIKA 4. AZDN, Ninski spisi, Kutija I, spis br. 3a, odredba biskupa Ivana Borgofortea (datum nečitak).

SLIKA 5. AZDN, Ninski spisi, Kutija II, spis br. 4, odredba biskupa Jurja Parčića od 18. 3. 1702.

SLIKA 6. AZDN, Ninski spisi, Kutija II, spis br. 1, odredba biskupa Jurja Parčića od 13. 4. 1702.

SLIKA 7. AZDN, Ninski spisi, Kutija V, spis br. 7, odredba biskupa Martina Dragojlovića, bez datuma.

SLIKA 8. AZDN, Ninski spisi, Kutija V, spis br. 53, odredba biskupa Martina Dragojlovića, bez datuma.

SLIKA 9. AZDN, Ninski spisi, Kutija V, spis br. 70, odredba kanonika Petra Paola Pakašina u vrijeme biskupa Ivana Vušića, bez datuma.

Grozdana FRANOV ŽIVKOVIĆ

GLAGOLITIC MORAL-CASUISTIC PROVISIONS OF THE BISHOPS OF
NIN – THE 17TH AND 18TH CENTURIES

SUMMARY

The church exercised strong influence on everyday life – through sacraments, sermons, catechism, holy masses, fraternities, as well as through moral-casuistic provisions sent to priests from their bishops. In order to keep order in their areas, as well as respect the Christian way of life, the bishops regularly controlled the priests and the congregation. Before or after making a pastoral visit, they sent moral-casuistic provisions, as well as various enquiries regarding the work of parish priests and the life in parishes. Parish priests were obliged to provide answers to them. These moral-casuistic provisions exercised a strong influence on everyday life, having as their goal the formation and growing of the life of the congregation; they were particularly directed to the so-called popular religiosity, or rather against practicing pagan customs in everyday life. These moral provisions mostly coincide with legal provisions (when compared to the Statute of Zadar). Hence, the sanctions were sometimes equivalent as well. Furthermore, regarding individual problematic issues and major misdemeanours, which church authorities could not handle on their own, secular authorities (proveditor, duke, captain) provided assistance.

Parish priests were further obliged to regularly keep other church records that were occasionally checked (registry books, books of fraternities, books of masses, church tenth registries, various books of debtors, inventory lists, lists of parishioners, etc). The paper analyses nine provisions and a set of documents that witness to the way of life at the end of the 17th and the beginning of the 18th century. All documents tackled in the paper were written in italic Glagolitic script and italic Bosnian script (Croatian Cyrillic script).

Two Glagolitic codices on moral theology from the Zadar area have been preserved. They are both in safekeeping at the Archives of the Croatian Academy of Sciences and Arts in Zagreb. One comes from the Brbinje area, and the other from Sali. Next, one moral-theological provision (confessional cases, *reserved cases*) of the Zadar Diocese, including twenty provisions, a significant number of codes, manuals for confessors, and other codices containing moralistic discussions. A number of moral-casuistic tractates and codes from the Krk area have been preserved.

Keywords: moral-casuistic provisions; italic Glagolitic script; italic Bosnian script (Croatian Cyrillic script); 16th and 17th ct.